

Ukmergės Antano Smetonos gimnazijos istorija: atodangos

1918–2018

TURINYS

Pradžios žodis

- 1918–2016 gimnazijos pavadinimų kaita, direktoriai
- Ukmergės gimnazijos 100-mečio patvirtinimo dokumentas

Atodangos: iš gimnazijos istorijos:

- I. Pradžios metai, 1918–1938 m./1938–1940 m.
- II. Karo, pasipriešinimo metai, 1940–1953 m.
 1. Gimnazijos mokinių, mokytojų, išstremtų į sovietinius lagerius bei dalyvavusių pasipriešinimo kovose, abėcėlinis sąrašas
 2. Pirmojo gimnazijos direktoriaus B. Dirmanto anūkės prisiminimai
- III. Išlikimo metai, 1953–1988 m.
- IV. Laukimo ir pertvarkų metai, 1988–2008 m.
 1. Liucija Dzигienė „Šventa pareiga – atkurti gimnaziją“
 2. Mokykloje dirbusių mokytojų prisiminimai
- V. Augimo metai, 2008–2018 m.
 1. Adolfas Girdžiūna „Ugdome jaunąją kartą Lietuvai ir pasauliui“
 2. Švenčių ir kasdienybės akimirkos
 3. Mokinių prezidentų mintys apie lyderystę
 4. Gimnazijos darbuotojų mintys apie save ir darbą
- VI. Mokykloje 1918–2018 m. dirbusių mokytojų abėcėlinis sąrašas
- VII. Abiturientų laidos

Pabaigos žodis

PRADŽIOS ŽODIS

Tie, kas apsilanko mūsų gimnazijoje, sako, kad vaikštinėdami po unikalias erdves, jaučia nepaprastą, sunkiai žodžiais apibūdinamą aurą – įpareigojančią pasitempti, leidžiančią pasijusti lyg šventovėje, įkvepiančią... Taigi, kas sukelia šiuos jausmus? Ypatingas gimnazijos rūmų pastatas? O gal šioje gimnazijoje dirbusių mokytojų, darbuotojų ir tūkstančių mokinių palikti pėdsakai, ženklai? Juk būtent žmonės kuria istoriją. Nesuklysiu pasakiusi, kad, ko gero, kiekvienas gimnazijos kampelis prisodrintas įvairių įvykių, nuotykių, švenčių ir kasdienybės ženklų. Tereikia stabtelėti ir įdėmiau apsidairyti, pastebėti, rasti tuos ženklus ir suvokti, kas mus, įvairių laikotarpių mokinius ir mokytojus, vienija, jungia.

Kam to reikia?

Kad ir kaip patosiškai nuskambėtų žurnalistės L. Pociūnienės mintis: „Savos tapatybės pažinimas, su visais jos pranašumais ir trūkumais, požiūris į istoriją ir šviesiausių asmenybių pavyzdžius yra tie pamatiniai akmenys, kurie gali išlaikyti visą orios tautinės tapatybės statinį...“ – mokykla yra ne tik vieta, kurioje įgyjama įvairių dalykų žinių, tai vieta, kur ugdoma asmenybė, puoselėjamos vertybės. Tad atsakyčiau paprastai – šio leidinio reikėjo, kad įtvirtintume savo/visų mūsų tapatybę.

Kas paskatino atsigręžti į gimnazijos istoriją?

Visų pirma, žinoma, gimnazijos absolventų, iškilių Lietuvos asmenybių asmeninis pavyzdys, jų noras ir ryžtas atstatyti istorinį teisingumą, nes mūsų gimnazijai istorinės aplinkybės nebuvo palankios. Kol kas išsamios akademinės Ukmergės Antano Smetonos gimnazijos istorijos neturime, bet bandymų ją sisteminti, tyrinėti, aprašyti, yra nemažai: mokyklos absolventės Jolantos Palidauskaitės diplominis darbas „Ukmergės A. Gudaičio–Guzevičiaus vidurinės mokyklos istorija“ (1987 m.), mokytojo Kazimiero Mačėno parengta pagal J. Palidauskaitės diplominį darbą brošiūra „Ukmergės Antano Smetonos gimnazijos istorija“ (2002 m.), gimnazijos absolventės Eglės Pažėraitės bakalauro darbas „Ukmergės Prezidento Antano Smetonos vardo gimnazija 1907–1940 metais“ (2010 m.). Abi autorės rėmėsi medžiaga, sukaupta Lietuvos centriniame valstybės archyve, įvairių laikotarpių periodine spauda, gimnazistų atsiminimais. Yra ir daugiau rašytinių šaltinių. Ypač vertingi publikuoti gimnazijos absolventų atsiminimai: Zigmo Zinkevičiaus „Prie lituanistikos židinio“ (1999 m.), Genovaitės Gustaitės ir Gemos Jurkūnaitės sudarytas straipsnių rinkinys „Visuomet yra galimybė nenusilenkti“ (2002 m.), Rapolo Sriogio atsiminimų knyga „Ukmergė – mano gyvenimas“ (2002 m.), bendramokslų Zigmo Zinkevičiaus ir Romualdo Baltrušio straipsniai, spausdinti Deltuvos kultūros almanache „Eskizai“, kituose leidiniuose. Kaip įdomūs įvairių laikotarpių gimnazistų gyvenimo liudijimai yra gimnazijos muziejuje saugomi įvairiomis progomis absolventų išleisti leidiniai: „Ukmergės A. Smetonos gimnazija: 1940–1946 m. laida“ (2001), „1950 m. laidos moksleivių prisiminimai (2005)“, „Mes išdraskyto lizdo paukščiai. A. Smetonos gimnazijos absolventai po 60 metų (1946–2006)“ (2006), „1965 m. abiturientų laida“ (2015), įvairių abiturientų laidų metraščių fragmentai, gimnazijos muziejaus vadovių, mokytojų ranka rašyti, nuotraukomis iliustruoti mokyklos veiklos 1971–1984 m. ir 1988–1996 m. metraščiai, 1989 m. surinkta medžiaga apie dirbančius mokytojus, kt. Gaila, kad gaisro gimnazijos palėpėje metu negrižtamai sunaikinti kai kurie dokumentai, rankraščiai.

1987 m. Jolanta Palidaukaitė, pirmoji pabandžiusi analizuoti archyvinis duomenis ir aprašyti gimnazijos istoriją, diplominiame darbe rašė, jog susidūrė su „eile sunkumų: beveik nerasta medžiagos apie gimnazijos įsikūrimą, naujų gimnazijos rūmų statybą, mažai medžiagos, liečiančios 1940–1944 m., 1950–1954 m.m. Ne visa archyvinė medžiaga sukomplektuota, trūksta kai kurių bylų...“ Tai nesunku paaiškinti. Sovietmečiu daug archyvinės medžiagos buvo neprieinama, siekiant sumenkinti nepriklausomos Lietuvos, o ypač prezidento A. Smetonos indėlį kuriant Lietuvos švietimą. Būtent dėl to atsirado istorinių neatitikimų, painiavos. Pirmasis apie istorines klaidas, kurias reikėtų ištaisyti, prabilo pirmosios pokario laidos absolventas, akademikas Z. Zinkevičius jau atkūrus Lietuvos nepriklausomybę. Jo įžvalgas apie suklastotą gimnazijos istoriją perspausdiname iš 2012 m. Deltuvos kultūros almanacho „Eskizų“.

Ukmergės gimnazijos istorija

Šio straipsnio autoriui, nuo 1945 metų rudens gyvenančiam Vilniuje, visą laiką rūpėjo gimtasis Ukmergės kraštas. Kaip kalbininkas jis domėjosi jo vardynu, jį tyrė. 2001 m. išleido knygą apie Ukmergės rajono gyvenviečių pavadinimų kilmę – savotišką dovaną savo gimtajam kraštui. Be kita ko, domėjosi ir Ukmergės švietimo įstaigų pavadinimais. Jam negalėjo nekliūti keistas ir nelogiškas kai kurių iš jų kaitaliojimas bolševikų valdymo laikais, įtartinas tendencingumas vertinant tas pačias švietimo įstaigas. Visa tai vertė ištirti jų, ypač Ukmergės gimnazijos, kurioje yra mokėsis, istoriją. Taip atsirado šis straipsnis, parašytas remiantis ne vien dokumentais, bet ir paties autoriaus atsiminimais. Iki 1945 metų rudens jis pats juk mokėsi Ukmergėje, taigi yra buvęs ne pasyvus stebėtojas, bet aprašomojo vyksmo dalyvis – gimnazistas, jį pergyvenęs.

Straipsnis buvo rašomas 2012 m. vasarojant Sakališkėse (netoli Vilniaus, už Žaliųjų ežerų), nepalankiomis tokiam darbui sąlygomis. Todėl straipsnyje galėjo likti vienas kitas smulkus netikslumas. Dėl to tenka apgailestauti ir skaitytoją atsiprašyti. Tikėtina, kad ateityje galimus netikslumus ištaisys būsimieji tyrėjai.

Autorius dėkoja visiems, kurie vienokiu ar kitokiu būdu padėjo jam ištirti Ukmergės gimnazijos istoriją. Ypač dėkingas Švietimo ir mokslo ministerijos kancleriui Dainiui Numgaudžiui, suteikusiai reikiamų archyvinių duomenų, taip pat Ukmergės rajono Švietimo ir sporto skyriaus darbuotojoms, ypač Ingridai Krikštaponienei, ir paslaugiam tarpininkui Romui Petru Šauliui už nemažos dalies straipsnyje esamų duomenų pateikimą, profesoriui habilituotam daktarui Romualdai Baltrušičiui ir kitiems buvusiems bendraklasiams, patikslinusiems autoriaus prisiminimus apie mokymosi prieškarinėje Ukmergėje detales, R. Baltrušičiui – dar ir už straipsnio pirminio varianto perskaitymą bei naudingas pastabas. Ačiū!

Priešistorija

Po Lietuvos krikšto prie parapijų buvo steigiamos parapiinės mokyklos. Tokią mokyklą turėjo ir Ukmergė, bet apie ją nieko nežinome.

Ukmergėje pirmą žinomą šešiaklasę mokyklą 1745 m. įsteigė pijorai. Joje 1782 m. mokėsi 91 mokinys. Kaip ir visose to meto Lietuvos mokyklose joje vyravo lenkiška dvasia ir kalba. Ar buvo nors kiek lietuviškų pamokų, nežinome.

Po III Respublikos (Žečpospolitos) padalijimo okupacinė carinės Rusijos valdžia pijorų mokyklą ėmė spausti. Iš jos atėmė pastatą. Po to pijorai pajėgė išlaikyti tik pradžios mokyklą, kuri išaugo iki keturklasės. 1837 m. carinė valdžia ir tokią mokyklą uždarė.

1839 m. Ukmergėje buvo įsteigta penkiaklasė bajorų mokykla, kuri ilgainiui išaugo į gimnaziją, kurią po sukilimų valdžia labai surusino. Apie 1850 m. šioje mokykloje ketverius metus dirbo kun. Antanas Juška. Čia gyvendamas jis rinko tautosaką, duomenis savo žodynui, užrašinėjo vietos žmonių papročius.

1907 m. pradėjo veikti rusiška berniukų gimnazija, o 1908 m. spalio 19 d. buvo atidaryta ir trijų klasių mergaičių gimnazija. Taigi, prieš pat I Pasaulinį karą Ukmergėje veikė dvi rusiškos gimnazijos: berniukų ir mergaičių.

Lietuviška gimnazija

1918 m. vasario 5 d. Ukmergėje buvo įkurta, o kovo 6 d. dabartinės Specialiosios internatinės mokyklos pastate pradėjo veikti lietuviška Saulės gimnazija. Jos įkūrimo iniciatorius buvo žinomas visuomenės veikėjas advokatas Bronislovas Dirmantas (1882–1950). 1919 m. liepos mėnesį gimnaziją iš Saulės draugijos perėmė atsikūrusios nepriklausomos Lietuvos Švietimo ministerija, ir ji buvo pavadinta Ukmergės valstybine gimnazija. Pirmasis direktorius – J. Baronas. Ši gimnazija veikė visą prieškarinės Lietuvos laikotarpį ir daug prisidėjo ugdydama ne tik Ukmergės, bet ir visos Lietuvos inteligentiją. Jos absolventai buvo žymūs mokslo ir visuomenės darbuotojai, būsimoji kovotojai už pavergtosios Tėvynės laisvę. Be kita ko, joje mokėsi šių eilučių autoriaus dėdė Stasys Zinkevičius (Zenkevičius) ir prof. R. Baltrušio dėdė Petras Škadauskas.

Antano Smetonos gimnazija

1938 m. Ukmergės gimnazijai buvo pastatyti nauji moderniški rūmai Jono Basanavičiaus gatvėje ir į juos perkelta gimnazija, pavadinta Antano Smetonos vardu. Direktorius – Jonas Švoba. Šių eilučių autorius gerai atsimena naujųjų rūmų atidarymo iškilmes, kuriose jam teko dalyvauti kaip reformuotos šešiametės pradžios mokyklos Nr. 2 paskutinės klasės mokiniui, atvykusiam organizuotai su savo mokyklos kolektyvu į iškilmes. Jos padarė didelį įspūdį. Dalyvavo pats Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona.

Nacių ir bolševikų okupacijų kaita Lietuvoje sąlygojo ir šios švietimo įstaigos valdžią: J. Biliūno, Mergaičių ir berniukų gimnazija, II-oji vidurinė mokykla, A. Gudaičio-Guzevičiaus vidurinė mokykla.

Kitais metais (1939) šių eilučių autorius jau pats mokėsi šioje gimnazijoje. Patekti į ją tada nebuvo sunku net neturtingų tėvų vaikui (toks buvo autorius); jeigu tik gerai mokėsi, tokius ir nuo mokesčio už mokslą atleisdavo.

Tai buvo ypatinga gimnazija: aukštas mokslinis lygis, labai kvalifikuoti, Vytauto Didžiojo universitetą baigę mokytojai, pavyzdinga tvarka ir drausmė. Į pamokas eidavome ir po miestą vaikščiodavome tik uniformuoti. Buvo vasaros ir žiemos uniformos, keičiamos nustatytą metų dieną. Rūbinėje turėjome spinteles drabužiams ir avalynei sudėti. Vaikščiodavome po patalpas apsiavę šlepetėmis, nes klasių grindys buvo išklotos parketu ir išvaškuotos. Vakaraus po nustatytos valandos gimnazistams buvo draudžiama pasirodyti gatvėse. Į kiną ir pasilinksminimus eidavome tik organizuotai arba su tėvais. Sekmadeniais bažnyčioje turėjome savo pamaldas. Į gimnazistus tada miesto gyventojai žiūrėjo su pagarba, dažnai ir pavydu – kaip į Lietuvos jaunimo elitą. Gimnazijoje mums buvo diegiama Tėvynės meilė ir krikščioniška dora. Gyvenimo kelrodžiu laikytas šūkis Dievui ir Tėvynei. Be mokymosi klasėje, dar buvo turininga užklasinės veiklos sistema: daug įvairių būrelių (literatūros, žodynininkų, net aviamodelistų, sklandytojų, fotografavimo), veikė skautų, ateitininkų ir kitos jaunimo organizacijos. Žodžiu, gimnazijoje buvo dedami tvirti asmenybės ugdymo pagrindai, kurių svarbiausios nuostatos išliko visą gyvenimą. Iš to meto bendraklasių ir vyresniųjų bendramokslų išaugo nemaža žinomų ukmergiškių, pagarsėjusių Lietuvoje ir už jos ribų. Tai – Romualdas Baltrušis, Jonas Balžekas, Henrikas Zabulis, Alfonsas Svarinskas, Vladas Šlaitas...

Gimnazijoje mokėsi ir tautinių mažumų vaikai, be to, lenkai ir žydai turėjo dar savas švietimo įstaigas.

Kitoje tos pačios Jono Basanavičiaus gatvės pusėje, priešais Ukmergės Antano Smetonos gimnaziją, tada buvo pastatyti moderniški pradinės mokyklos rūmai. Juose 1939 m. įkurdinta nauja šešiaklasė reformuota pradžios mokykla, pavadinta Jono Basanavičiaus vardu. Šioje mokykloje 1939–1940 mokslo metais mokėsi 635 mokiniai. Joje dirbo 34 mokytojai.

Bolševikmetis

Lietuvą užvaldę bolševikai tuojau pat pakeitė švietimo sistemą: subolševikino mokymo turinį, pertvarkė švietimo įstaigas. Buvo pašalintas Antano Smetonos vardas, vengta ir Jono Basanavičiaus vardo švietimo įstaigų pavadinimuose. Mūsų gimnazija tapo vidurine mokykla.

Mokslo metų pradžia – rugsėjo 1-oji – buvo jau visai kitokia nei iki tol. Moksleivių (buv. gimnazistų) nebevedė į bažnyčią (tik kai kurie nuėjo savo iniciatyva), bet juos surikiuotus tik pavedžiojo po miesto centrą. Oficialios mokslo metų pradžios iškilmės priminė mitingą.

Klasių sienose bolševikai užtinkavo kryžius ir prezidento Antano Smetonos bareljefus. Antrojo aukšto fojė buvo puošnus bareljefinis paveikslas – triptikas, kurio pagrindinėje dalyje buvo pavaizduotas qžuolo lapų vainiku apipintame krėsle sėdintis prezidentas Antanas Smetona, apsuptas uniformuotų gimnazistų; mažesnėje kairinėje triptiko dalyje – krepšinių žaidžiantys gimnazistai, o tokioje pačioje dešininėje dalyje – mokinys, rodantis ranka į vokiečių okupuotą Klaipėdą (nacių okupacijos metais ta ranka buvo uždažyta juodai). Centrinis bareljefo vaizdas buvo bolševikų nurodymu iškaltas, o siena pridengta plakatu su bolševikiniu šūkiu.

Buvusią pavyzdinę tvarką ir griežtą drausmę greit pakeitė akis badanti netvarka – atseit dabar „laisvė“. Moksleiviais tapę gimnazistai ją suprato savaip. Žemesniųjų klasių berniukai liovėsi trumpai kirpę plaukus (anksčiau tai buvo privaloma), todėl greit neapsakomai apžėlė. Plaukus ėmė tepti netoli gimnazijos Vytauto gatvėje esančioje Jagmino parduotuvėje pirktu stipraus kvapo tepalu, vadinamuoju „briliantiniu“, pasiūlgino trumpas vasarinės uniformos kelnes (joms galus prisiuvo), kad nesiskirtų nuo vyresniųjų. Mūsų klasės auklėtojo matematikos mokytojo Antano Buniko (vėliau bolševikų areštuoto ir nebegrižusio) pastangos įtikinti savo auklėtinius nusikirpti, net siūlymas pasekti asmeniniu jo paties pavyzdžiu (buvo plikas, viršugalvyje vos keli plaukai, todėl jį pravardžiavome Melchioru Putele – taip vadinosi populiarus karikatūrinis personažas „Lietuvos aide“) nedavė rezultatų. Tik direktoriaus atvesdintas į klasę mokyklos sargas su plaukų kerpamąja mašinėle baigė šią „laisvę“, o trumpakelnių ir ilgakelnių problema natūraliai išsisprendė artėjant žiemai ir pereinant prie žieminės uniformos (nebe visi ją bedėvėjo) su ilgomis kelnėmis ir žemesniųjų klasių moksleiviams.

Mokslo lygis pastebimai krito. Iš dalies to galėjo būti ir sąmoningai siekiama, kad nusileistume iki bolševikinės dešimtmetės mokyklos lygio. Nepriklausomoje Lietuvoje, norint baigti reformuotą gimnaziją, reikėjo mokytis ne dešimt, bet trylika metų. Be to, mokytojai buvo gerokai sutrikę, ne visi suvokė, ko iš jų reikalaujama.

Imta organizuoti viešas paskaitas apie komunizmą, taip pat antireligines, per kurias vyresniųjų klasių moksleiviai įsiveldavo į diskusijas su paskaitininkais – bolševikų partijos propagandistais. Po tokių diskusijų prasidėjo tardymai ir areštai. Tikybos pamokos buvo panaikintos, kapelionai užguiti. Uždrausta malda prieš pamokas ir po jų. Labai pasikeitė istorijos mokymas – tuos pačius dalykus imta aiškinti priešingai negu iki tol. Įvestos rusų kalbos pamokos.

Nepaisant didelių pastangų, bolševikinė ideologija prie moksleivių nelipo. Ėmus organizuoti komsomlą (vėliau pavadintą komjaunimu), norinčių į jį stoti tebuvo vienetai. Moksleiviai – buvę gimnazistai – tapo tylūs, savyje užsisklendę. Visus kankino ateities neaiškumas, permainų laukimas. Mūsų buvusi Antano Smetonos gimnazija iš pradžių (nuo 1940 m. birželio 24 d.) buvo pavadinta Ukmergės Jono Biliūno valstybine gimnazija (dir. Jonas Švoba, jį greit pakeitė Romas Grikenis), po to (nuo 1940 m. spalio 1 d.) – Ukmergės I vidurine mokykla (dir. Romas Grikenis).

Nacių okupacija

Jos metu stengtasi švietimo įstaigas grąžinti prie Nepriklausomos Lietuvos laikais buvusios tvarkos, kiek tai buvo įmanoma padaryti karo ir okupacijos sąlygomis. Mes vėl mokėmės gimnazijoje, nebe vidurinėje mokykloje. Buvusių Antano Smetonos gimnaziją imta vadinti tiesiog Ukmergės gimnazija (nuo 1941 m. liepos 26 d. iki 1944 m. liepos 1 d.), direktorius – Pranas Naujokaitis.

Siekta gimnaziją padaryti aštuonklasę. Karo meto sunkumai ir visokie nepritekliai vertė trumpinti mokymosi laiką. Tai matyti iš klasių pavadinimų. 1941/2 mokslo metais šio straipsnio autorius mokėsi IV klasėje, 1942/3 m. m. – jau VI-oje (V-oji buvo „peršokta“), 1943/4 m.m. – VII (priešpaskutinėje) klasėje.

Buvo grąžintos tikybos pamokos. Nebesimokėme rusų kalbos. Vietoj iki tol turėtos prancūzų buvo įvesta vokiečių kalba. Panaikinti visi bolševikiniai mokymo turinio iškraipymai. Atkurti kai kurie senieji būreliai.

Paskutiniaisiais nacių okupacijos metais vokiečių kariuomenė užėmė gimnazijos patalpas. Buvome perkelti iš pradžių į J. Basanavičiaus pradinės mokyklos pastatą, o vokiečiams užėmus ir šį – išsikėlėme į Amatų mokyklą kitame miesto gale. Tačiau ir iš čia greit vokiečiai mus iškraustė. Tada Ukmergės parapijos klebonas S. Telksnys gimnaziją priglaudė klebonijoje ir jo žinioje esančioje senelių prieglaudoje. Mokėmės (berniukai ir mergaitės) net keturiomis pamainomis.

Bolševikinis pokaris

Frontui persiritant per Ukmergę, labai nukentėjo gimnazijos rūmai. Būta nemažo gaisro. Sudegė stogas, išdegė sporto ir iškilnių salės. Beveik visai sudegė Jono Basanavičiaus pradžios mokyklos rūmai, nes juose buvo medinės perdangos. Teko skubiai abu pastatus atstatinėti. Talkino ir gimnazistai, sako, net moksleiviai.

Nuo naujųjų mokslo metų mes vėl tapome vidurinės mokyklos mokiniais, o ne gimnazistais.

Straipsnio autoriui šie mokslo metai buvo paskutiniai Ukmergėje. Ir patys sunkiausiai. Karas, areštai, daugelio tėvų pasitraukimas iš Lietuvos, atnaujinti trėmimai į Sibirą, pagaliau jaunimo mobilizacija ir visokios kitokios negandos labai praretino besimokančiųjų gretas. Iš 1939 m. įstojusių į Antano Smetonos gimnaziją mokinių, sudariusių tada net keturias paralelines pirmąsias klases, į baigiamąją (VIII) klasę susirinkę jų likučiai lengvai tilpo vienoje bendroje berniukų ir mergaičių ir kitoje mergaičių klasėje. Iš 80 įstojusių į pirmą klasę berniukų baigėme 18.

Laikai buvo neramūs. Vyko partizaninis karas. Po nakties dažnai kas nors iš mokinių dingdavo. Į pamokas eidavome pro turgaus aikštėje suguldytus Lietuvos laisvės kovotojų lavonus. Dorovinį auklėjimą pakeitė visuotinė demagogija. Stengėmės kaip nors baigti vidurinę mokyklą, kad po to kas pajėgs, galėtų siekti aukštojo mokslo.

Šio straipsnio autorius žavėjosi kalbotyra, todėl, nugalėjęs daug visokių kliūčių, nuo 1945 m. rudens išvyko iš Ukmergės ir studijavo lituanistiką Vilniaus universitete. Ryšiai su Ukmerge tapo tik epizodiški, o su vidurine mokykla, galima sakyti, visai nutrūko. Betarpiškai stebėti jos raidos, kaip iki tol, nebebuvo įmanoma. Ausis pasiekdavo tik įvairios nuogirdos, ne visuomet tikslios. Tokia padėtis tęsėsi ir vėliau, baigus Vilniaus universitetą ir jame dėstant.

Taip praėjo net 67-eri metai nuo išvykimo iš Ukmergės, labai intensyvaus mokslinio, administracinio ir visuomeninio darbo metai, nepalikę laiko domėtis, juo labiau gilintis į tada vykusias Ukmergės bendrojo lavinimo mokyklų raidos peripetijas. Patikrinti įvairių gandų dėl begalės kitų darbų nebuvo įmanoma. Juo labiau autorius negalėjo to padaryti rašydamas šį straipsnį ne Vilniuje, kur yra svarbiausi archyvai, bet Sakališkėse. Dėl to Ukmergės bendrojo lavinimo vidurinių mokyklų raidos po 1945 metų buvo įmanoma pateikti tik esminius fragmentus. Tikėtina, kad to laikotarpio mokyklų vientisą istoriją ateityje parašys ir galimus autoriaus netikslumus ištaisys būsimieji tyrėjai.

Iš turimų duomenų matyti, kad Antano Smetonos gimnazijos tęsinys – vidurinė mokykla (įvairiais vardais vadinta) veikė nenutrūkstamai visą laiką ir dabar tebeveikia. Be kita ko, joje mokėsi straipsnio autoriaus sesuo, už jį septyneriais metais jaunesnė.

1945 m. ši mokymo įstaiga, atrodo, kurį laiką buvo vadinama Ukmergės II mergaičių gimnazija (dir. Vladas Butkus).

1949 m. ji jau vadinama Ukmergės II mergaičių vidurine mokykla (dir. Vladas Butkus, vėliau – Albina Pilvelytė, Antanas Kairys ir Viktorija Nemeikaitė-Rudminienė), 1953 m. – Ukmergės vidurinė mokykla (dir. Marija Nedzinskaitė-Krivickienė), nuo 1969 m. rugsėjo 1 d. – Aleksandro Gudaičio-Guzevičiaus vidurinė mokykla (dir. Marija Nedzinskaitė-Krivickienė, vėliau – Leopoldas Jankūnas, Vladas Amankavičius, Liucija Dzigienė).

Apie buvusią Jono Basanavičiaus pradinę mokyklą labai trūksta patikimų duomenų. Nepatvirtintais šaltiniais 1944 m. ją kurį laiką vadino Berniukų gimnazija (?), direktorius – Stasys Vitkauskas (1945–1949). Vėlesni šios švietimo įstaigos (ir tapusios vidurine mokykla) vadovai – M. Nekrašas (1949–1951), N. Judickas (1951–1953), J. Dambrauskas (1953–1958), A. Radauskas (1958–1968), K. Andziulis (1968–1986). Joje dirbo mokytoju Stasys Baltrušis (profesoriaus Romualdo Baltrušio tėvas), kuris pirmaisiais pokario metais trumpą laiką yra jai vadovavęs (1944 liepos 23 – 1954 sausio 1 d.).

1949 m. ši mokykla vadinama Ukmergės I-oji berniukų vidurinė mokykla. Nuo 1954 metų ji tapo mišri, nes iš tuometinės antrosios vidurinės mokyklos (buv. A. Smetonos gimnazijos) buvo perkeltos mokytis ir mergaitės.

Atrodo, kad ši mokymo įstaiga išaugo iki visiško vidurinių mokyklų lygio tik apie 1949 metus ir nuo tada buvo pavadinta Ukmergės I-ąja vidurine mokykla. Buvusios Antano Smetonos gimnazijos rūmuose veikusių vidurinę mokyklą tada imta vadinti Ukmergės II-ąja vidurine mokykla.

Šie pavadinimai neatitiko tikrovės, nes I-ąja vadinta mokykla buvo daug jaunesnė (net keliais dešimtmečiais) už vadinamą II-ąją mokyklą, kurios ištakos, kaip matėme, siekia 1918 metus. Ukmergės bolševikai tokius tikrovės neatitinkančius pavadinimus įvedė ir visą laiką jų atkakliai laikėsi siekdami sumenkinti savo kraštiečio Lietuvos Respublikos prezidento Antano Smetonos vardą, ištrinti jį iš buvusios mokyklos (gimnazijos) pavadinimo, paverčiant pačią mokyklą priešingai tikrovei, antrąja, o daug už ją jaunesnę – I-ąja Ukmergės vidurine mokykla.

Nors neatitinkantys įsteigimo chronologijos mokyklų pavadinimai šokiravo vyresniosios kartos ukmergiškius, tačiau bolševizuojančių miesto vadovų mąstysenoje tam tikros jų recidyvos išliko iki šių dienų. Sąmoningai ar nesąmoningai ir dabar dar vis stengiamasi nutylėti Antano Smetonos gimnazijos vaidmenį. Jis dirbtinai perkeliamas Jono Basanavičiaus gimnazijai.

1988 m. spalio 15 d. buvo atšvęstas (truputį pavėluotai) Antano Smetonos gimnazijos pastato 50-metis. Iškilnėse dalyvavę šios švietimo įstaigos buvę auklėtiniai kėlė reikalą grąžinti jai Antano Smetonos vardą.

Apie 1989 m. vidurinei mokyklai, veikusiai Jono Basanavičiaus pradžios mokyklos rūmuose, buvo grąžintas Jono Basanavičiaus vardas. Pirmasis, kuris iškėlė reikalą tai padaryti, buvo jos mokytojas Vytautas Antanas Gipas.

Dabartis

Prasidėjus Lietuvos laisvėjimui Antano Smetonos gimnazija po senovei dar kurį laiką vadinta Ukmergės antrąja vidurine mokykla (1989 m. rugsėjo 1 d. dokumente, dir. Liucija Dzigienė).

Nuo 1991 m. lapkričio 13 d. ji jau vadinama Ukmergės A. Smetonos vidurine mokykla (su A. Smetonos vardu pavadinime; nuo 1998 m. balandžio 15 d. patikslinta: Ukmergės Antano Smetonos vidurinė mokykla).

2001 m. rugsėjo 1 d. Antano Smetonos vidurinei mokyklai vėl suteiktas gimnazijos statusas ir mokykla pavadinta Ukmergės Antano Smetonos gimnazija.

Baigiamosios išvados

Tokių tikrovę iškreipiančių situacijų, kaip nurodytoji, nebus išvengiama iki tol, kol miesto vadovų sąmonėje išliks įsišaknijęs, gal jau ir nebesąmoningas, bolševikinis požiūris – nutylėti didžiojo savo kraštiečio Prezidento Antano Smetonos vardą.

Ateityje būtina liautis Jono Basanavičiaus gimnazijai skirti nuopelnus, kurie priklauso Antano Smetonos gimnazijai, ypač iš tų laikų, kada ši buvo vienintelė gimnazija Ukmergėje. Dabar būtent taip ir daroma. Antai puošniai išleistoje knygoje „Iš praeities klodų: Jono Basanavičiaus gimnazija“ (Ukmergė, Valdo leidykla, 2009) prirašyta šiuo atžvilgiu daug netiesos, pateikta prieštaringų faktų, kurie atsirado, matyt, gerai jų neištyrus.

Nereikia laikyti Jono Basanavičiaus gimnazijos auklėtiniais tų žymiųjų asmenų, kurie iš tikrųjų buvo Antano Smetonos gimnazijos absolventai, tokių kaip Osvaldas Aleksa, Jonas Balžekas, Vladas Rajeckas, Lionginas Šepetys, Zigmantas Vagonis, Algirdas Vrubliauskas, Henrikas Zabulis, Zigmas Zinkevičius (jeigu kuris iš jų prieš tai yra lankęs Jono Basanavičiaus pradžios mokyklą, tai esmės nekeičia). Nurodyti asmenys yra „pasisavinti“ ir minėtoje knygoje „Iš praeities klodų...“ Be kita ko, straipsnio autoriaus turimame šios knygos egzemplioriuje yra įdėtas klaidų atitaisymo lapelis, kurio gale smulkiomis raidėmis įrašyta išlyga: „Tarp buvusiųjų abiturientų minimi žymūs žmonės galėjo baigti ir A. Smetonos gimnaziją (...).“ Taigi jau abejojama savo teisumu. Geras ženklas.

Nereikia savintis Antano Smetonos gimnazijos garsiųjų pedagogų, net jeigu kuris iš jų yra dirbęs ir pradžios mokykloje. Minėtoje puošnioje knygoje nurodyti, kaip „savi“, pavyzdžiui, Cezaris Jakaitis, Anupras Kalniūnas, Elzė Mikalauskienė, Pranas Sližys, Petras Steponavičius, Bronius Strazdas...

Ateityje vengtina Jono Basanavičiaus gimnaziją (vidurinę mokyklą) vadinti Ukmergės I-ąja, o Antano Smetonos gimnaziją – Ukmergės II-ąja vidurine mokykla. Esant būtinam reikalui taip daryti, reikia bent paaiškinti tokio vadinimo kilmę. Kitaip skaitytojai (klausytojai) bus toliau klaidinami.

Praeities mes nebepakeisime. Kokia ji buvo, tegu ir lieka. Bet toliau jos nebekaitaliokime. Ji neturi trikdyti mūsų puikios ateities kūrimo, kurį skatins tik tiesa.

Zigmas Zinkevičius

Neišvengta ir kuriozinių situacijų. Gimnazijos muziejuje saugomi gimnazijos absolvento Kazio Gogelio, po karo emigravusio į JAV, laiškai. 1997–1998 m. K. Gogelis bandė „rasti“ savąją gimnaziją. Jūsų dėmesiui – laiškas iš Amerikos (kalba neredaguota).

Kazys Gogelis Redford,
13436 Garfield Ruggj. 25, 1998.
Redford, Mi. 48239
U S A

Šis laiškas yra rašomas:

*Gerb. p. Liucijai Dzigienei,
Antano Smetonos Vidurinės Mokyklos
Direktorei Ukmergėje ir
Gerb. p. Kęstučiui Motiejūnui,
Basanavičiaus Vidurinės Mokyklos
Direktoriui Ukmergėje*

Per klaidą ar per žioplumą jau virš metai laiko, kaip esu patekęs ne į buvusią mano gimnaziją ir atsitiko taip. Pernai kilo man mintis ką nors prisiminimui paskirti savo gimnazijai, kuri mane paruošė ir išleido į gyvenimą. Nieko kito negalėdamas, nutariau skirti Lietuvių Enciklopediją, kurios turėjau du komplektus. Neturėdamas supratimo apie mokyklas arba gimnazijas Ukmergėje, paprasčiausiai parašiau laišką adresuodamas Ukmergės Valstybės Gimnazijos Direktoriui. (Laiškas Nr. 1.) Tikėjau, kad iš karto nepateks ten, kur reikia, bet galvojau, kad švietimo įstaigos perduos ten, kur reikia. Deja, taip neatsitiko. Gavau laišką iš Basanavičiaus Vidurinės Mokyklos Direktorius p. K. Motiejūno. (Laiškas Nr. 2.) Ilgai nelaukdamas aš pasiunčiau 36 tomus Lietuvių Enciklopedijos Basanavičiaus Vidurinei Mokyklai ir parašiau laišką. (Laiškas Nr. 4) Po to gavau atsakymą. (Laiškas Nr. 5.)

Vėliau gavau laišką iš p. Janės Juzėnienės, Basanavičiaus Vidurinės Mokyklos Direktorius pavaduotojos. Pasikeitė keliais laiškais ir tai buvo daugiau privataus pobūdžio susirašinėjimas. Gavau mokyklos nuotrauką ir negalėjau atpažinti. Taip pat aš pasiunčiau savo gimnazijos nuotrauką. Jutau, kad tarpe mudviejų tarpas didėja. Paskutiniame laiške, kurį nesenai pasiunčiau aš p. Juzėnienei, apie savo abejones aš jai parašiau.

Mano prašymas: gerb. p. Direktorei, Jūs esate tik skersai gatvės. Susieikite, būtų gerai, jei galėtų dalyvauti ir p. Janė Juzėnienė, gerai pasitarkite ir mane gražinkite į mano gimnazijos rūmus. Būsiu labai dėkingas ir už padarytus klapatus labai atsiprašau. Klaidas visi padarome, bet klaidoje pasilikti yra negerai. „Erare humanum est, sed in erare perseverere dementes,“ – čia pasitikrinau savo atmintį lotynų kalboje, kurią turėjau mokintis, bet nesimokiau. Parašykite, ar ką nors gero prisiminiau iš lotynų kalbos. Su nekantrumu laukiu Jūsų bendro laiško. Pabėgau iš namų labai lengvai ir gal net negalvodamas, kad sugrįžimas yra gana sunkus.

Lieku Jums dėkingas ir geriausi linkėjimai

VISAI UKMERGEI

Kazys Gogelis

P.S. Laišką sudaro du lapai ir papildomi penki numeruoti lapai.

Kadangi karo ir pokario metais dažnai buvo kaitaliojami pavadinimai ir gimnazistams teko mokytis įvairiuose pastatuose, tai „susipainiodavo“ ne vienas ir čia, Lietuvoje, gyvenantis šios mokyklos absolventas. Štai knygelėje „Mes – išdraskyto lizdo paukščiai. A. Smetonos gimnazijos absolventai po 60 metų (1946–2006)“ po trumpu mūsų gimnazijos istorijos pristatymu ir nuotrauka rašoma: „1988 m. mokykla pavadinta Jono Basanavičiaus vardu, o 2001 m. birželio mėn. gimnazijai grąžintas tikrasis ir pirminis prezidento Antano Smetonos vardas.“ Tačiau šios klaidos tikrai nebuvo daromos sąmoningai – tik iš nežinojimo ir pavadinimų painiavos. Kviečiame atkreipti dėmesį į žemiau esančią pavadinimų kaitos lentelę, įrodančią, kad iš tiesų pasiklysti ir suklysti lengva.

Mokyklos pavadinimas	Suteikimo data	Direktorius (vadovavimo mokyklai metai)
Ukmergės gimnazija	1918-04-07	Boleslovas Dirmantas (1918–1919 m.)
Ukmergės Valdžios gimnazija	1919-10-01	Jonas Baronas (1919–1926 m.)
		Kazys Ambraziejus (1926–1934)
		Juozas Žukas (1934–1935)
Ukmergės valstybinė gimnazija	1936-09-01	Jonas Švoba (1935–1940 m.)
Ukmergės valstybinė Antano Smetonos gimnazija	1938-10-15	Jonas Švoba (1935–1940 m.)
Ukmergės Jono Biliūno valstybinė gimnazija	1940-06-24	Jonas Švoba (1935–1940 m.) Romualdas Grikenis (1940–1941 m.)
Ukmergės I vidurinė mokykla	1940-10-01	Romualdas Grikenis (1940–1941 m.)
Ukmergės gimnazija	1941-07-26	Pranas Naujokaitis (1941–1944 m.)
Ukmergės berniukų ir mergaičių gimnazija	1944-10	Petras Čiurlys (1944m.)

Ukmergės II mergaičių gimnazija	1945 m.	Vladas Butkus (1944–1945)
Ukmergės II mergaičių vidurinė mokykla	1949 m.	Vladas Butkus (1945–1946) Albina Pilvelytė (1946–1948) Antanas Kairys (1948–1949) Viktorija Rameikaitė-Rudminienė (1949–1950)
Ukmergės 2 vidurinė mokykla	1953 m.	Marija Nedzinskaitė-Krivickienė (1952–1954)
Ukmergės Aleksandro Gudaičio Guzevičiaus vidurinė mokykla	1969-09-01	Marija Nedzinskaitė-Krivickienė (1952–1954) Leopoldas Jankūnas (1954–1963 m.) Vladas Amankavičius (1965–1977m.) Liucija Dzigienė (1977–2007 m.)
Ukmergės Antroji vidurinė mokykla	1989-09-01	Liucija Dzigienė (1977–2007 m.)
Ukmergės A.Smetonos vidurinė mokykla	1991-11-13	Liucija Dzigienė (1977–2007 m.)
Ukmergės Antano Smetonos vidurinė mokykla	1998-04-15	Liucija Dzigienė (1977–2007 m.)
Ukmergės Antano Smetonos gimnazija	2001-09-01	Liucija Dzigienė (1977–2007 m.) Adolfas Girdžiūna (nuo 2008 m.)

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, kai tapo prieinami Lietuvos archyvo fondai, gimnazijos absolventė Eglė Pažėraitė pasirinko bakalauro studijų baigiamojo darbo temą „Ukmergės Antano Smetonos gimnazija 1907–1940 metais“. Ji teigia: „Darbo naujumas yra tai, kad remiantis archyvinių dokumentų analize, pirmą kartą išsamiai apžvelgta Ukmergės Antano Smetonos gimnazijos raida 1907–1940 m., šios gimnazijos įsteigimas, materialinė bazė, pedagogų kolektyvas, personalas. Iki šiol nėra spausdinta atskirų veikalų, skirtų minėtai gimnazijai aptarti. Todėl tikimasi, kad šis bakalauro darbas papildys lokalsios istorijos, taip pat ir atskirų miestų mokyklų istorijos tyrinėjimus.“ Gerbiama Eglė leido naudotis savo darbe surinkta informacija ir šiame leidinyje.

Gimnazijos absolventų pastangos paskatino ir mus, gimnazijos mokytojus ir mokinius, imtis iniciatyvos – apsilankyti Lietuvos centriname valstybės archyve, Lietuvos švietimo istorijos muziejuje, Ukmergės Kraštotyros muziejuje, V. Šlaito bibliotekos Kraštotyros skyriuje, surinkti faktinę medžiagą apie gimnaziją, nusikopijuoti dokumentus, straipsnius, nuotraukas, kitą medžiagą. Be to, reikėjo perskaityti ir suskaitmeninti jau turimus gimnazijos muziejuje mokinių, mokytojų prisiminimus, apklausti daugybę mokytojų, dirbusių įvairiu metu šioje mokykloje. Ir tokiu būdu atidengti tuos gimnazijos istorijos klodus, kurie būtų įdomūs ne tik vyresnės kartos mokytojams, bet ir įvairių laidų mokiniams, siekiant pažinti savo ištakas. Didžiausias dėmesys leidinyje skiriamas 1918–2008 m. laikotarpiui.

Kodėl leidinys vadinasi „Ukmergės Antano Smetonos gimnazijos istorija: atodangos“?

Atodangos – tai ne tik, kas atsidengia, atsiskleidžia tarsi savaime. Tai yra ir tai, ką atidengia kieno nors atliekamas veiksmas. Taip kaip nutiko su sovietmečiu užmūrytais kryžiais, Vyčiais, esančiais kabinetuose, ir A. Smetonos horeljefu. 2013 m. renovuojant gimnazijos III aukšto informatikos kabinetą, iš naujo pertinkuojant, lyginant galinę sieną, atsidengė prezidento A. Smetonos horeljefas, priešingoje sienos pusėje – kryžius, išlaikęs autentiškas spalvas, bibliotekoje – Vytis. Tikras stebuklas, kad šie objektai, visiškai mažai pažeisti, išliko iki mūsų dienų. Tas atsidengimas irgi savotiška paskata domėtis savo mokyklos istorija. Žinoma, atodangos yra ir tai, ką pats žmogus ieškodamas, tyrinėdamas, skaitydamas, bendraudamas suvokia, atranda. Mūsų gimnazistai, dvejus metus dalyvaudami projekte „Kuriu gimnazijos istoriją“, kalbindami įvairiais laikotarpiais šioje mokykloje dirbusius mokytojus, skaitmenindami mokinių, mokytojų prisiminimus, atrado daug jiems naujų, nebesuprantamų dalykų, todėl kalbėjosi su tėvais, aiškinosi su seneliais. Tikėtina, kad šiame leidinyje kiekvienas iš jūsų, ne tik jaunesnės kartos atstovai, atrasite nemažai įdomių dalykų.

Pasirinktas leidinio formatas – ne akademinė istorija. Leidinio sudarytojai pasirodė ne tiek svarbūs chronologiniai istorijos faktai (nors archyviniai dokumentai, nuotraukos, spaudos leidinių ištraukos, panaudotos šiame leidinyje, be abejo, iliustruoja autentišką istorinę medžiagą), kiek svarbi žmonių atmintis, papasakotos, užrašytos gimnazistų, mokytojų gyvenimo istorijos, nuoširdūs ir šilti mokykliniai prisiminimai, išlikusios emocijos, jų interpretacija – tai, kas atskleidžia žmogaus individualų santykį su mokykla, istoriniu laikotarpiu, ir daro istoriją gyvesnę, artimesnę, sieja kartų kartas.

Pragmatiškai mąstantiems skaitytojams, kurie pasiges nuoseklių istorinių faktų, akademiškai ir tiksliai sudėlioto teksto ar suabejos prisiminimų verte, reikėtų pasakyti, kad leidinio sudarytoja turėjo keletą tikslų. Vienas svarbiausių – dokumentais pagrįsti *istorinę tiesą*. Taigi per penkerius metus buvo surinkti konkretūs faktai apie mūsų gimnaziją, nusiųsti į Lietuvos istorijos institutą, kad mokslininkai dar kartą patikrintų, ir teisiškai būtų patvirtintas (arba ne), atstatytas istorinis teisingumas. Pridedame gautą dokumentą, galutinai išsklaidantį bet kokias dvejones ir interpretacijas – **Antano Smetonos gimnazija yra pirmosios lietuviškos Ukmergės gimnazijos, įkurtos 1918 m., tąsa.**

ORIGINALAS
NEUNČIAMAS
NEBUS

Ukmergės
Antano Smetonos gimnazija
GAUTA
Nr.

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

Biudžetinė įstaiga, Kražių g. 5, LT-01108 Vilnius, tel. (8 5) 261 4436, faks. (8 5) 261 1433, el. p. istorija@istorija.lt.
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 111955361

Ukmergės Antano Smetonos gimnazijai

2018-03-26 Nr. (1.10) SD-⁹³
[2018-03-02 Nr. (1.8)-V9-35]

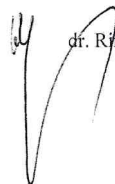
DĖL UKMERGĖS ANTANO SMETONOS GIMNAZIJOS 100-MEČIO MINĖJIMO

Su gimnazijos steigimu susiję dokumentai yra saugomi Lietuvos centriniam valstybės archyve (toliau – LCVA) Vilniuje. Remiantis dokumentais galima teigti, kad mokymo įstaiga įkurta 1918 m. balandžio 7 d. Mokyklą įsteigė ir išlaikė katalikiška „Saulės“ švietimo draugija (LCVA, f. 1692, ap. 1, b. 248, l. 1, 51, 85, 118). Vėliau ji tapo valstybine. Mokyklos pavadinimas keitėsi: Ukmergės gimnazija (1918 m. balandžio 7 d.–1919 m. rugsėjo 30 d.), Ukmergės valdžios gimnazija (1919 m. spalio 1 d.–1936 m. rugpjūčio 31 d.), Ukmergės valstybinė gimnazija (1936 m. rugsėjo 1 d.–1938 m. spalio 14 d.), Ukmergės valstybinė A. Smetonos gimnazija (1938 m. spalio 15 d.–1940 m. birželio 23 d.), Ukmergės J. Biliūno valstybinė gimnazija (1940 m. birželio 24 d.–rugsėjo 30 d.), Ukmergės I vidurinė mokykla (1940 m. spalio 1 d.–1941 m.), Ukmergės gimnazija (1941 m.–1944 m.). (LCVA, f. 391, ap. 8, b. 295, l. 96; f. 391, ap. 8, b. 392, l. 195, f. R-762, ap. 1, b. 146, l. 131 a.p.).

Daugiau duomenų apie mokyklą galima rasti LCVA saugomuose fonduose: Ukmergės valstybinės A. Smetonos gimnazijos fonde (f. 1692) ir Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos fonde (f. 391).

Išvada. Privati „Saulės“ draugijos išlaikoma mokykla įsteigta 1918 m. balandžio 7 d. Vėliau ji tapo valstybinė. Dabartinis šios mokymo įstaigos pastatas atidarytas ir A. Smetonos vardas mokyklai suteiktas 1938 m. spalio 15 d.

Direktorius

 dr. Rimantas Miknys

Dr. Artūras Svarauskas, 262 6843, a.svarauskas@yahoo.com

Kitas tikslas – įamžinti per 100-metį dirbusių mokytojų, mokinių atminimą ir tokiu būdu sužadinti bendruomenės norą pažinti, tyrinėti ir didžiuotis savo gimnazijos istorija, suvokti savo išskirtinumą ir ypatingą misiją, prezidento Antano Smetonos išsakytą kalboje atidarant naują gimnazijos pastatą: „**Ko laukia tauta iš savo jaunimo? Ji laukia, kad tikrai mokytūsi ir auklėtūsi, ir neštū šviesą savo kraštui.**“

Mes, smetoniškiai, esame įpareigoti perimti, puoselėti ir perduoti iš kartos į kartą šimtametes gimnazijos vertybes: meilę tėvynei, atsakomybę už atliekamą darbą, gebėjimą aukotis, bet kokiomis sąlygomis išsaugoti žmoniškumą, pagarbą žmogui, nuolatos mokytis ir tobulėti. Tai įpareigoja ankstesnės mokytojų ir mokinių kartos, drąsiai pasitikusios iššūkius, išsaugojusios net per karą, pokario suirutę, sovietmetį žmogiškąjį orumą, drąsą, gebėjimą pasipriešinti nutautinimui, mankurtizmui. Tai mokinių ir mokytojų kartos, kurios atkūrus Lietuvos nepriklausomybę susitelkė ir sugražino gimnazijos statusą ir tikrąjį vardą. Gyvename postmoderniame pasaulyje, bet mes įpareigoti ugdyti savyje inteligenciją, nes, pasak kunigo R. Doveikos, seniau „būti inteligentu reiškė tarnystę tautai, visuomenei ir valstybei. Intelligentai keitė visuomenės santykius. Jie buvo vedliai.“ Nemažą būrį tokių vedlių išugdė ir mūsų gimnazija. Jie yra mums pavyzdys, kaip nepaskęsti rutinoje, neįsprausti savęs tik į dėstomo/ų dalyko/ų rėmus, neprarasti savivertės, pasitikėti savo jėgomis, mokykla, mūsų valstybe.

Už pagalbą rengiant leidinį dėkojame Lietuvos centrinio valstybės archyvo direktoriui D. Žižiui, gimnazijos absolventei archyvarei R. Škuropad, Lietuvos švietimo istorijos muziejaus direktorei Ž. Jakaitei, darbuotojoms V. Valiukonienei ir I. Gūžienei. Ukmergės Kraštotyros muziejaus direktorei, gimnazijos absolventei V. Sokolnikienei, muziejaus darbuotojams R. Ramanauskui, J. Petronytei, R. Pulkaunikaitei, V. Šlaito viešosios bibliotekos direktorei R. Griškevičienei, pavaduotojai V. Tylienei, bibliografijos-kraštotyros skyriaus vedėjai S. Astikienei, gimnazijos absolventei, buvusiai kraštotyros skyriaus darbuotojai S. Talutytei. Ypatinga padėka ilgametei šios gimnazijos direktorei, beje, ir absolventei L. Dzigienei už vertingus komentarus, paaiškinimus. Dėkojame gimnazijos absolventui tremtiniui V. Pusvaškiui už Lietuvos genocido ir rezistencijos centre surinktą medžiagą apie gimnazistus ir mokytojus, tremtinius ir partizanus, KTU žygeivių klubo „Ažuolas“ nariui J. Dapkevičiui už pagalbą ir bendrystę siekiant įamžinti jų atminimą.

Ačiū tariame ir gimnazijos absolventei E. Pažeraitei už suteiktą galimybę naudotis moksliniu darbu, absolventui R. Perednikui už pagalbą skaitmeninant archyvinę medžiagą, 1965 m. laidos absolventams E. Skopienei ir V. Zbarauskui už nuotraukas ir pastebėjimus, šviesios atminties S. Pulkauninko, V. Amankavičiaus, V. Minderio šeimoms už vertingus užrašus, nuotraukas. Dėkojame visiems šioje mokykloje dirbusiems ir dirbantiems mokytojams, pasidalinusiems mintimis apie gimnaziją, dovanojusiems nuotraukas. Ačiū gimnazistams, jau antrus metus dalyvavusiems projekte „Kuriu gimnazijos istoriją“, ir klasių auklėtojams, padėjusiems apklausti, kruopščiai atrinkti, tvarkingai užrašyti šioje mokykloje dirbusių mokytojų prisiminimus. Iš anksto atsiprašome tų mokytojų, kurių dar nespėjome aplankyti – projektą tęsime.

Labai tikime, kad bus įrengtas modernus gimnazijos muziejus, kur bus galima susipažinti su visa turima medžiaga.

Nes čia pateikiama tik nedidelė dalis.

Tik atodangos...

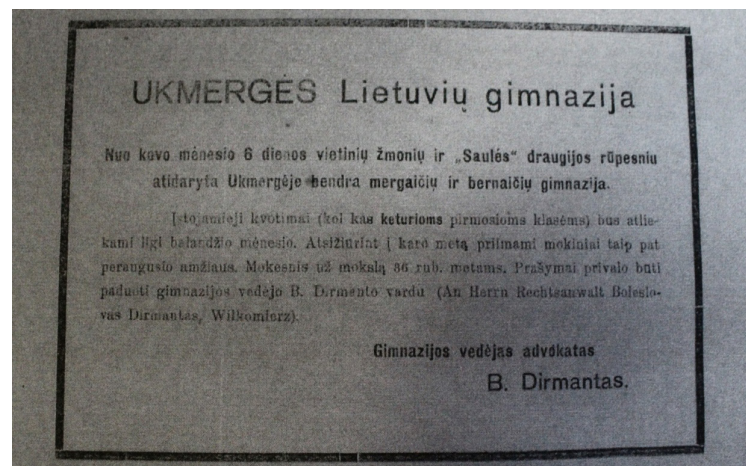
Su didžiule pagarba ir dėkingumu Šviesios atminties dėstytojui Zigmui Zinkevičiui
leidinio sudarytoja Vitalija Žiupkienė

Pradžios metai, 1918–1938 m./1938–1940 m.

Akimirksnis ant amžinybės delno.
Lyg pelenas, sublizgęs šviesoje,
Toks gundantis...
Kas žemėj nusipelno gyvenimą sudegint savyje,
Aistros kančioj, pavydo arba grožio.
Meilės liepsnoj –
Didžiausioj sumaišty,
Kas vėl ateis į amžinybės sodą
Ir medį išsikirs kaip kryžių, kad kiti
Galėtų likt po amžinybės saule.
Lyg mirtinai pamiršę, kad rytoj –
Akimirksnis nesikartos iš naujo.
Sušvitęs pelenu ateinančioms kartoms.

Erminija Deviatnikovienė, lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja

Pasak J. Palidaskaitės, kada ir kokia pirmoji mokykla pradėjo veikti Ukmergėje, nėra tikslių duomenų, tačiau kai kurie istoriniai XVI a. šaltiniai rodo buvus ukmergiškių studentų, „įsimatrikuliavusių“ Krokuvos akademijoje. Darytina prielaida, kad mokyklų būta ir anksčiau. Tačiau tiksliai žinoma, kad XVIII a. viduryje į Ukmergę atsikėlę vienuoliai pijorai ne tik pastatė bažnyčią ir vienuolyną, bet ir 1745 m. atidarė šešių klasių mokyklą. 1845 m. panaikinus vienuolyną, mokyklą perėmė Edukacinė komisija. Spėjama, kad šalia pijorų mokyklos iki 1786 m. veikė ir paprinė mokykla. XIX a. antroje pusėje mieste buvo kelios mokyklos: triklasė apskritinė, bajorų, o XIX a. pabaigoje atsirado vienklasė mergaičių mokykla. XX a. pradžioje 1907 m. pradėjo veikti rusiška berniukų, o 1908 m. atidaryta ir mergaičių gimnazija. 1914 m. prasidėjus pirmajam pasauliniam karui, mokyklos buvo uždarytos. Tik 1918 metų balandžio 7 dieną Ukmergėje katalikiška lietuvių švietimo draugija „Saulė“ įkūrė gimnaziją. Tokios pat gimnazijos buvo įkurtos Kaune, Panevėžyje. Kad atsirastų Ukmergės lietuviška gimnazija, nemažai prisidėjo švietėjas, visuomenės ir politikos veikėjas, Ukmergės apskrities savivaldos organizatorius, pirmasis miesto burmistras Boleslovas Dirmantas, nuo 1913 m. dirbęs advokatu Ukmergėje. 1918 m. kovo 23 d. laikraštyje „Darbo balsas“ pasirodė skelbimas, kurį pasirašė gimnazijos vedėjo pareigas einantis advokatas B. Dirmantas. Jis šias pareigas ėjo iki 1919 m. ir laikytinas pirmuoju gimnazijos direktoriumi.

1919 m. ši draugija išlaikė 10 gimnazijų ir progimnazijų visoje Lietuvoje. 1919 liepos 1 dieną mūsų gimnazija, kaip ir kitas minėtas, perėmė Švietimo ministerija. Gimnazija imta vadinti Ukmergės Valdžios arba valstybine gimnazija.

E. Pažėraitė savo diplominiame darbe rašo: „Gimnazija, 1918–1919 m. m. jau priklausanti Švietimo Ministerijai, persikėlė į dviejų aukštų mūrinį namą Bažnyčios ir Vytauto gatvių kampe, Nr. 27 (dabartiniu metu tame pastate įsikūrusi specialioji mokykla)“. Jūsų dėmesiui buvusios gimnazijos nuotrauka – baltas su kolonomis pastatas dešinėje.

Pirmus metus Ukmergės valstybinėje gimnazijoje buvo suformuotos trys klasės. 1919–1920 m.m. atsirado pirmoji paralelinė klasė. Kadangi pastatas buvo statytas specialiai mokyklai, tai kabinetai išdėstyti koridorine sistema. Be butų direktoriui ir sargui, mokytojų kambario, raštinės, salės ir rūbinės, dar buvo 10 kambarių, kuriuose įsikūrė knygynas (biblioteka), 7 kabinetai, klasės. Įsikūrus gimnazijai, iš buvusios keturklasės mokyklos perimta nemažai turto: 68 mokymo priemonės, 112 suolų, 5 lentos, 2 kėdės, 3 ilgi suolai ir 619 knygų. Persikėlus į naujas patalpas, mokyklos turtas padidėjo daugiau nei 3 kartus. Mokymo priemonėms įsigyti 1922–1923 m.m. skirta 3522 litų. Įsikūrus gimnazijai, veikė tik du kabinetai – gamtos ir fizikos, vėliau atsirado braižybos, darbelių... Mokykla turėjo biblioteką, kurioje pradžioje buvo apie 1300 knygų.

1919 metais Ukmergės gimnazijoje buvo mokomasi pagal nustatytas vienodas visoms ką tik įsikūrusioms gimnazijoms programas. Tiesa, mokytojų taryba turėjo teisę, esant reikalui, programą koreguoti. Tad nuo 1924 m. leista įvesti sustiprintą gamtos ir matematikos dėstymą. 1928–1929 m.m. gimnazijoje buvo 8 komercinės ir 6 realinės krypties klasės.

Pradinis mokslas buvo nemokamas. Mokymasis aukštesnėse klasėse buvo mokamas – 150 litų per metus. Mokymo ir auklėjimo reikalus gimnazijoje tvarkė pedagogų taryba. Į ją įėjo mokytojai, gydytojai, tėvų komiteto atstovai. Darbui vadovavo direktorius. Pasitarimai buvo šaukiami ne rečiau kaip kartą per mėnesį. Pedagogų taryba aptardavo moksleivių priėmimą, kėlimą į aukštesnę klasę, šalinimą iš mokyklos, atestatų išdavimą, mokinių atleidimą nuo mokesčio už mokslą. Kasmet apie 15 % gimnazistų buvo atleidžiami nuo mokesčių, gerai besimokantiems – mokestis buvo sumažinamas. Tie, kurie nelankydavo pamokų, laiku nesumokėdavo už mokslą – šalindavo. Štai ištrauka iš 1930 m. lapkričio mėn. 22 d. vykusio Pedagogų tarybos posėdžio protokolo nr. 12: „Nutarta: iš priežasties nesumokėjimo už mokslą ir nelankymą pamokų išbraukti iš mokinių skaičiaus šiuos: 1. Mateikaitę Vandą iš III b kl.; 2. Puodžiūnaitę Birutę iš V b kl.; 3. Staškūnaitę iš VIII b kl.“

J. E. Ekscelencijai. 22
 Poni Svetimo Ministerini.
 Per Ukmergės Valdžios Gimnazijos Direktorius.
 Tado Urniko, gyp.
 Ukmergėje, Ramygalos g. 33
 Prašymas.

At padavian prašymą Poni Ukmergės
 Valdžios Gimnazijos Direktorini prašant
 leisti lankyti Ukmergės Valdžios Gimnazijos
 I-ą klase mano dukterį Aleksandrą
 Urnikaitę. Kadangi mano dukteris yra
 gimusi 1923 m. liepos m. 8 diena.
 Turin galbės maloniai prašyti
 Jūsų Ekscelencija:
 leisti mano dukterį Aleksandrą lankyti
 Ukmergės Valdžios Gimnazijos I-ą klase
 ateinančiais 1938/39 mokslo metais.

T. Urnikis.

Pedagogų taryba rinkdavo vicedirektorių, ūkių komitetą, skirstė pamokų krūvį, tvirtino mokomosios medžiagos paskirstymą, aptardavo problemas. Pedagogų taryba posėdžiaudavo nuo 15 iki 24 kartų per metus. Priėmimas į gimnaziją vykdavo du kartus per metus: pavasarį iki birželio 28 d. ir vasarą iki rugpjūčio 21 d. Stojamieji egzaminai vykdavo gegužės 16–22 d. ir rugpjūčio 25–31 d. Stojant į pirmą klase, tekdavo laikyti egzaminus iš tikybos, lietuvių kalbos, istorijos, skaičiavimo, geografijos, gamtos. Pateikiame tėvų prašymo formą ir tekstą.

Stojant į aukštesnes klases, mokiniams tekdavo laikyti daugiau egzaminų. Mokymasis buvo vertinimas 1–5 balais. Pasibaigus trimestrai, apie pažymius pranešdavo tėvams ar globėjams. Gimnazistai, trečią kartą palikti kurso kartoti, buvo šalinami iš gimnazijos. Baigę trečią klase laikydavo keliamuosius egzaminus. Prie baigiamųjų egzaminų buvo prileidžiami tik turintys patenkinamus pažymius. Štai laikusiųjų istorijos egzaminą protokolo pavyzdys.

Ukmergės Valdžios Gimnazijos
 1938 m. baigiamųjų egzaminų istorijos egzaminas,
 įvykusio 1938 m. birželio mėn. 8 d.

Protokolas.

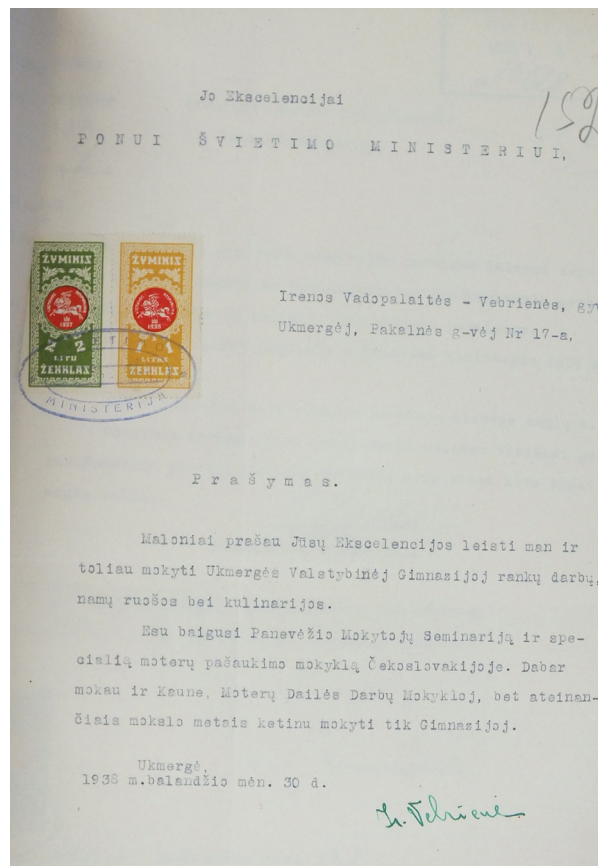
Klasė VIII

Egzaminų komisija
 Pirminis J. Šroba
 Egzam. A. Dumbriene
 Inst. M. Strandy

PAVARDĖ ir VARDAS	Bilieto Nr.	KLAUSINĖTA.	Ivertinta egzaminas			Komisijos sprendimas
			Rastu	Zodiu	Bezdral	
Čiura, Domicilas	20	Kabylės ir vėjūnėnės padėjimas. Dugšto III laukis. Svetimų kaimų ir dūbų ir dūbų rėkimas. Stanislovo Dugšto pamatavimas.	—	5	5	Egz. išlaikė
Petkovičius, Marijona	23	Duonų pastatų tvarka. Dėlionų. Gimnazijos atstų. Dėlionų. Dėlionų kungimistų. Napoleono kaimo mūšio. Pėlinių. Impresionizmas. Dėlionų svetimo veikalai.	—	5	5	Egz. išlaikė
Mačiuronas, Simonas	5	Lietuvos po bedirimo mūšio. Kaimo ir vietinių ordo. m. Krikšto klomimas. Romėnų mokslo ir mokslo. Pėlinių ir Krikšto laukis.	—	4	4	Egz. išlaikė
Jakštas, Antanas	8	Lėmonių laukis. Kaimo ir vietinių ordo. m. Krikšto klomimas. Romėnų mokslo ir mokslo. Pėlinių ir Krikšto laukis.	—	5	5	Egz. išlaikė
Kuodis, Stasys	17	Lėmonių laukis. Kaimo ir vietinių ordo. m. Krikšto klomimas. Romėnų mokslo ir mokslo. Pėlinių ir Krikšto laukis.	—	5	5	Egz. išlaikė

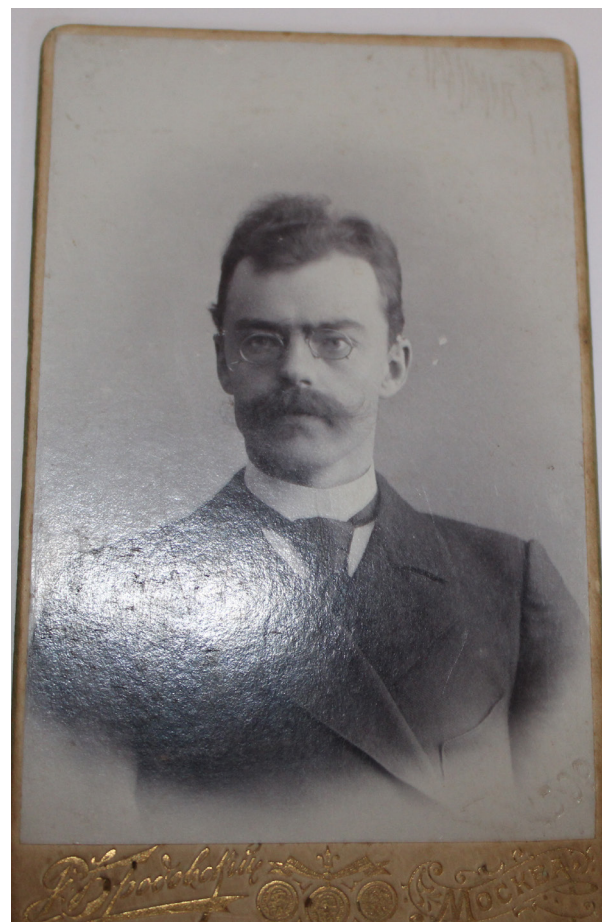
Mokslo metai prasidėdavo rugsėjo 1 dieną, mokomasi trimestrais: 1-asis nuo rugsėjo 1d. iki lapkričio 20 d.; antrasis – nuo lapkričio 21 d. iki kovo 1 d.; trečiasis – nuo kovo 2 d. iki birželio 15 d. Moksleiviai turėdavo rudens (spalio 31–lapkričio 5 d.), žiemos (gruodžio 22–sausio 8 d.), pavasario (nuo Verbų sekmadienio iki Atvelykio pirmadienio) ir vasaros (birželio 15–rugsėjo 1 d.) atostogas.

Iki 1934 m. klasės buvo mišrios. Mokinius į klases kviesdavo pirmas skambutis. Antrasis buvo skirtas mokytojams. Mokymo planą, dalykų kursą, darbo ir atostogų dienas nustatydavo Švietimo ministerija po to, kai pedagogų taryba, pateikdavo jai žinias. Buvo privalomas religinis mokymas. Gimnazijoje pamokos prasidėdavo ir baigdavosi malda. Sekmadienį buvo privaloma lankytis bažnyčioje, nustatytu laiku eiti išpažinties. Tikybai buvo skiriamos dvi savaitinės pamokos. Štai 1923-02-03 pedagogų tarybos posėdyje buvo svarstytas toks klausimas: „Kapeliono kun. M. Jonaičio buvo pasiskūsta, kad mokiniai šeštadieniais vėlinasi pamaldosna ir priežastin to pasireiškimo, esą gimnazijos rengiami vakarėliai. Direktorius paaikšino, kad mokinių lankymasis bažnyčion šventa yra jų pareiga tolygi pamokoms. Direktorius prašė kapeliono paveikti savo autoritetu į mokinius, o jei ta priemonė nepaveiktų, kapelionui, direktoriaus nuomone, padės auklėtojai.“ Iš tiesų gimnazijos vadovybė leido rengti įvairius vakarėlius, pasilinksminimus. Be šokių ir žaidimų, buvo privaloma paruošti dar kokią nors meno, muzikos, literatūros programą. Mokinių vakarėlių skaičių nustatydavo pedagogų taryba.

Kandidatus į mokytojus pasirinkdavo pats gimnazijos direktorius, Švietimo ministerija tik patvirtindavo. Jiems reikėjo turėti Švietimo ministerijos nustatytą cenzą. Dar nedirbusius mokytojo darbo patvirtindavo tik po pusės metų. Mokytojai vidutiniškai turėdavo po trisdešimt valandų per savaitę. Kai kuriuos mokytojus skirdavo klasės auklėtojais vienai arba dviems klasėms. Jie prižiūrėjo tvarką klasėse, lankė mokinius namuose. Mokytojai buvo etatiniai ir laisvai samdomi. Etatiniai būdavo išlaikę egzaminus aukštesniosios mokyklos mokytojo vardui ir turintys ne mažiau kaip dvylika savaitinių pamokų. Turintys vidurinės mokyklos mokytojo vardą eidavo laisvai samdomų tarnautojų pareigas.

Mokytojas R. Stankūnas savo prisiminimuose rašo, kad pats žymiausias gimnazijos pedagogas buvo Jonas Baronas pirmojo rusų-lietuvių kalbų žodyno, gamtos vadovėlių autorius. Dėstė gamtos mokslus ir chemiją, spaudoje rašė įvairiais lietuvių kultūros reikalais. Gimė 1873 m. vasario 2 d. Biržų apskrityje Kratiškiuose. 1894 m. baigė Šiaulių gimnaziją, 1900 m. įstojo į Maskvos universitetą, kur studijavo gamtos ir geografijos mokslus. 1919–1926 m. direktoriavo Ukmergės gimnazijoje.

Jo žmona E. Baronienė, irgi gimnazijos mokytoja, savo prisiminimuose rašo, kad tai buvo sunkūs laikai. Gimnazija tik kūrėsi, reikėjo sutvarkyti mokyklos patalpas, parūpinti baldų, mokymo priemonių, įsteigti fizikos, gamtos kabinetus, klases. Bet ypač sunku buvo rasti kvalifikuotų mokytojų. Direktorius važinėjo į Kauną, rašė raštus, „kur sugalvojęs“.

E. Baronienė prisimena, kad J. Baronas Ukmergėje ne tik dirbo direktoriumi, mokytoju. Tuo metu gamtos vadovėlių nebuvo, tad J. Baronas „ėmėsi plunksnos ir rašė pirmuosius gamtos vadovėlius lietuvių kalba. Buvo tai nelengvas darbas: reikėjo nustatyti terminologiją lietuvių kalba, daugeliui gyvulių ir augalų rasti tikruosius lietuviškus pavadinimus raštuose bei gyvojoje liaudies kalboje. Tuo metu neužmiršo ir rašomo žodyno – nuolat papildydavo, iš kortelių perrašinėjo į knygą. 1923 m. vasarą iš spaudos išėjo J. Barono „Rusų-lietuvių kalbų žodyno“ pirmasis leidimas.“ Žodyno autorių nuoširdžiai pasveikinęs kalbininkas J. Jablonskis turėjo tik vieną priekaištą – kad žodžiai nekirčiuoti. J. Baronas pažadėjo parengti antrą jau kirčiuotą leidimą. 1933 m. pažadą įvykdė.

Buvęs to laikotarpio gimnazistas A. Dikčius prisimena direktorių J. Baroną: „Jis man dėstė gyvąją ir negyvąją gamtą, žmogaus kūną ir higieną. Penktoje ir šeštoje klasėje mes gavome pradinių žinių iš chemijos, kurią direktorius dėstė be jokio vadovėlio. Paprastai J. Baronas aiškino iš lėto, neskubėdamas. Mes užsirašydavome. Bet pagrindinius dalykus jis padiktuodavo. Taip, galima sakyti, klasėje dėstomą dalyką ir išmokdavome.“ Gimnazistas prisiminė, kad direktorius buvo taktiškas ir prasižengusius gimnazistus tėviškai pabardavo. Sykį per pertrauką įsismarkavusius mokinius direktorius pasikvietė į kabinetą, bet nebarė, o pamokė: „Pasaulyje yra daug tikybių. Jos visos stengiasi auklėti žmogų, katalikų bažnyčia siūlo mylėti savo artimą, kaip patį save. Galima išpažinti vieną ar kitą tikybią. Yra žmonių, kurie jokiai tikybinei bendruomenei nepriklauso. Tačiau kultūringi žmonės, kaip tikintieji ir netikintieji, laikosi šios taisyklės – nedaryk niekam to, ko nenorėtum, kad tau kiti darytų.“ Kaip prisimena A. Dikčius, tokios „pamokos“, o ne ilgi pamokslai giliai įsirėžė į atmintį. Direktorius J. Baronas buvo tikras eruditas, tuo laiku labai išsilavinęs žmogus, inteligentas, dėl to jį mylėjo ir gerbė ir gimnazistai, ir mokytojai.

Jo žmona Elena Baronienė dėstė fiziką. Kaip prisimena gimnazistas A. Dikčius, „ji buvo savo dalyko mokovė“. Mokytoja gebėdavo aiškiai perteikti teoriją, o siekdama ją įtvirtinti kartu su mokiniais fizikos kabinete atlikdavo įvairius bandymus. Be to, E. Baronienė buvo aktyvi „Žiburėlio“ draugijos, kuri šelpė neturtingus mokinius, narė. Buvo rengiami įvairūs vakarai, loterijos, iš surinktų pinigų skirdavo mokymosi pašalpas nepasiturintiems gimnazistams. 1923 m. buvo išleista pirmoji gimnazistų laida – 7 absolventai. Juos mokė 8 mokytojai.

Kasmet mokinių skaičius augo, dirbo daugiau mokytojų. Tuo metu gimnazijoje buvo sustiprintas gamtos ir matematikos kursas. Buvo dėstomos dvi užsienio kalbos: vokiečių nuo I klasės, anglų – nuo V klasės. Neprivalomai buvo dėstoma ir lotynų kalba. Buvo dėstoma net aukštoji matematika. A. Dikčius savo prisiminimuose mini istorijos mokytojus J. Galvydį, V. Kvieską, fizikos – E. Baronienę, R. Grikenį, matematikus – K. Ambraziejų, J. Žuką, Piešiną, geografijos – D. Pinigį, J. Žilinską, E. Bliudžiūtę, lietuvių kalbos ir literatūros mokytoją J. Navasaitį, anglų ir vokiečių kalbas dėščiusį K. Pietreką, vokiečių kalbą – P. Kuosą, piešimą – E. Kulvietį, kunigą kapelioną P. Mačį, dėščiusį tikyba.

Gimnazijos muziejuje saugomame A. Dikčiaus prisiminimų rankraštyje randame daug šviesių ir smagių moksleiviškų prisiminimų apie mokytojus, kurie, ko gero, įdomūs ir šiuolaikiniams mokytojams, ir mokiniams. „Štai fiziką dėstęs Romualdas Grikenis – tauraus būdo ir geros širdies žmogus, kuris nesileisdavo į plačius fizikos mokslo aiškinimus. Jis savo dėstomą dalyką stengdavosi pateikti matematikos kalba. Paprastai į klasę jis ateidavo susikaupęs ir susirūpinęs. O kai pradėdavo ant lentos išvedžioti kurį nors fizikos dėsnį, tuojau pralinksmedavo, tarsi atgydavo. O kai jau parašydavo galutinę formulę, atsigrėždavo į mokinius ir nuoširdžiai džiaugdavosi, tarsi norėdamas pasakyti,

kaip gera būti mokytoju... R. Grikenio didelę meilę matematikai mokiniai retkarčiais panaudodavo savo tikslams. Ypač kai nebūdavo gerai išmokę fizikos pamoką. Tada, vos įėjus mokytojui į klasę, šaukdavo keliais balsais, kad, girdi, matematikoje yra nesąmonių. Štai va koks uždavinys, kurio joks profesorius neišspręs. Išgirdęs tokį priekaištą, R. Grikenis nuoširdžiai susidomėdavo. Uždavinį tuoj pat užsirašydavo lentoje. Po to atsitraukdavo porą trejetą žingsnių į klasę, pažiūrėdavo į lentą, pamąstydamo ir netrukus šokdavo rašyti. Ir taip susikaupęs rašydavo, kad girdėdavosi tik kreidos kaukšėjimas... Kai jau uždavinio sprendimas buvo apvainikuojamas teisingu atsakymu, mokytojas atsigrėždavo į klasę ir iškilmingai tardavo: „Matematikoje nėra ir negali būti nesąmonių.“

II – III klasėse aritmetiką ir geometrijos pradžių dėstė Piešina – aukštas, gražus vyras. Tačiau pasiruošimas jo, matyt, buvo silpnokas. Jis paaiškindavo teoriją, o pavyzdžiams duodavo pačius lengviausius uždavinius. Kai pasitaikydavo sunkesnių uždavinių, jis kviesdavo geresnius mokinius, kad jie lentoje išspręstų ir visi suprastų, kaip reikia spręsti.

Kadangi Piešina buvo mūsų antros ir trečios klasės auklėtoju, tai jis retkarčiais mėgdavo aiškinti gražaus elgesio taisykles. Ypač mėgdavo gaudinti mergaites, kurios tuo metu pradėjo garbanoti plaukus ir pudruoti veidelius. Girdi, gerai išauklėtoms mergaitėms nedera griebtis dirbtinumų. Vieną kartą jau 3-oje klasėje per piešimo pamoką mes kažin kodėl neramiai laikėmės. Jis tada mums padarė tikrai „rimtą“ pastabą. Esą – jau netrukus baigsite keturias klases, būsite pusinteligentais (nes, jo supratimu, tikrais inteligentais laikomi baigusieji gimnaziją, t. y., aštuonias klases), o dar nemokate tinkamai elgtis.

IV klasėje algebrą, o vėliau ir geometriją dėstė mokytojas J. Žukas. Tai tikras matematikas, gerai aiškindavo savo dėstomus dalykus. Jis beveik nieko nekalbėdavo, labai atidžiai klausėsi atsakinėjimo. Kai pastebėdavo, kad mokinys klysta, jis jo nepataisydavo, bet sakydavo: „Kas iš to?“ Jei mokinys susigriebdavo ir pasitaisydavo, tai, žinoma, leisdavo baigti atsakinėti arba lontoje įrodinėti teoremą. Tačiau, jei mokinys savo klaidos nesuprasdavo, tai mokytojas paklausęs dar kartą „Kas iš to?“, liepdavo sėstis ir rašydavo dvejetą. Mokiniai jį praminė „Tangentu“.

Pats žymiausias mūsų gimnazijos matematikas buvo K. Ambraziejus. Jis dėstė trigonometriją ir aukštąją matematiką. Nuo 1926-ųjų metų jis buvo gimnazijos direktorius. Tačiau, kaip ir visi matematikai, buvo mažakalbis. Nors dėstomą dalyką jis puikiai išmanė, bet nelabai buvo mėgiamas, kadangi buvo „skupus gero žodžio“. Mokytojas K. Ambraziejus buvo aukšto ūgio ir nemenko svorio, galbūt todėl mokiniai vadino „Tarzanu“.

Senovės istoriją pirmoje klasėje dėstė V. Kvieska. Jis mokė pagal vadovėlį „Rytai ir mitai“. Kas tame vadovėlyje buvo parašyta, tą mums ir aiškindavo per pamokas. Tačiau mes jo nemėgome ne už dėstymą, o dėl to, kad jis reikalavė piešinių. Pavyzdžiui, per pamoką buvo kalbama apie piramides ir sfinksus: namų darbas – juos nupiešti. Pirmokams tai, žinoma, nelengvas uždavinys.

Apie Romos viešpatavimo istoriją mums dėstė Prūsijos lietuvis Jurkaitis. Kadangi jis lietuvių kalbos gerai nemokėjo, tai labai dažnai savo kalba sukeldavo daug juoko. Pavyzdžiui, pašaukia mokinį atsakinėti ir klausia: „Pasakyk tu man, kada Rymas buvo pabudavotas?“ arba „Jei gerai atsakysi – aš tau parašysiu gerą cenzūrą.“ Istoriją, atrodo, jis gerai išmanė, tačiau jam sunku buvo kalbėti „prūsų-lietuvių“ kalba.

Kadangi nuolat trūko mokytojų, vienu metu istoriją mums dėstė teismo tardytojas Ambraziejus, sako, direktoriaus K. Ambraziejaus pusbrolis. Jo dėstymas buvo labai paprastas. Atėjęs į klasę tuojau liepia išsiimti vadovėlius ir kam nors skaityti kažkurį puslapį. Jei tekste pasitaiko tarptautinių žodžių, jis juos paaiškina. Visa, kas klasėje buvo skaityta, reikėjo išmolti kitai pamokai. Šis mokytojas su mokiniais klasėje elgėsi kaip su tardomais nusikaltėliais: buvo nekalbus, griežtas. Istoriją dėstė gal vienerius metus.

Jau turbūt penktoje klasėje istoriją pradėjo dėstyti J. Galvydis. Tai buvo nepaprastai darbštus, pareigingas ir didelės erudicijos žmogus. Istoriją jis aiškindavo labai įdomiai. Niekada nepasakodavo to, kas yra vadovėlyje. Iš vadovėlių, sakydavo, galėsite be manęs pasiskaityti. Klausinėdamas niekad nevargino mokinių chronologinėmis datomis ir vardais. Jis pats labai vaizdžiai nupiešdavo visuomenės vystymosi raidą, gražiai aptardavo istorinių įvykių prieštarumą.

Šių klausimų supratimo ir įsisąmoninimo reikalavo ir iš mokinių. J. Galvydis klasėje labai brangino laiką, niekad nesileisdavo į tuščius pašnekesius. Jei kurią dieną klausinėdavo mokinius ir iki pamokos pabaigos likdavo kokios 3–5 minutės, tai jis liepdavo išsiimti užrašų sąsiuvinius ir kartotis tai, ką reikės mokėti kitą pamoką. Dėstė jis mums viduramžių ir naujųjų laikų istoriją, šiek tiek ir visuomenės mokslą.

Geografijos kursą mums dėstė bent keli mokytojai. Azijos, Afrikos, Amerikos ir Australijos kontingentų geografiją dėstė lietuvių kalbos mokytojas D. Pinigis, Europos ir Lietuvos geografiją – buvęs Ukmergės karo komendantas A. Žilinskas, o fizinę geografiją – Bliudžiūtė. Visi jie dėstė pagal vadovėlį. D. Pinigis, atėjęs į klasę, nuolat žiūrėdavo į vadovėlį ir, neva, taip aiškindavo pamoką. Mokytojas A. Žilinskas taip pat griežtai žiūrėjo, kas parašyta knygoje, tačiau jis savo dėstomą dalyką „pagyvindavo“ žemėlapiais. Pamenu, visiems mokiniams reikėjo nupiešti Europos valstybių ir Lietuvos apskričių žemėlapius. Dirbau aš bent 3 dienas neatsitraukdamas. Žemėlapių užbaigiau nustatytu laiku, gavau penketą, bet kartu gavau smarkų akių uždegimą... Mokytoja Bliudžiūtė fizinei geografijai, atrodo, skyrė gerokai daugiau dėmesio. Į klasę visada ateidavo pasiruošusi, turėdavo pamokos planą, o gal net konspektą. Bet pamoką beaiškindama, atrodo, labai nuvargdavo, nes jai trūko patirties.

Antroje ir trečioje klasėse lietuvių kalbą dėstė D. Pinigis, kuris pas mus atvyko tik ką baigęs Panevėžio gimnaziją. Tai buvo labai linksmas ir gyvas žmogus. Jis pirmas Ukmergės gatvėmis pradėjo vaikščioti be kepurės... Mokiniais labai patikdavo jo draugiškas elgesys. Šeštadieniais didžiojoje salėje jis paskaitydavo paskaitėlę, kad po to galėtų kartu su mokiniais pašokti. Tačiau į pamokas ateidavo ne visada tinkamai pasiruošęs.

IV-V klasėse mums lietuvių kalbą dėstė J. Navasaitis. Jis kartu buvo ir klasės auklėtojas. Tai labai rimtas ir įdomus žmogus. Labai dažnai jis visą valandą kalbėdavo, aiškindavo nežiūrėdamas nei į knygą, nei į užrašus. Per tą laiką jis pateikdavo daug vertingų minčių. Ypatingai jam sekdavosi aiškinti literatūros istoriją. Bet kai imdavo klausinėti, tai jau tik laikykis. Labai nemėgdavo tinginių ir apsileidėlių, todėl klasės žurnalą dažnai išmargindavo dvejetainis... Aš jo „žiaurumu“ nesiskųsdavau. Savo atsakymais ir rašiniiais, tarsi, įtikdavau. Vieną kartą, atnešęs ištaisytus darbus, mano rašinį apie A. Baranausko „Anykščių šilelį“ pats viešai perskaitė klasėje ir dėdamas į šalį pasakė: „Štai kaip reikia rašyti.“

Vokiečių kalbą nuo pirmos iki aštuntos klasės mums dėstė Francas Kosas. Be skaitymo ir nurašinėjimo iš vokiško vadovėlio, jis labai mėgo „pratybas“. Atsineša į klasę paveikslą, pakabina ant lentos ir ima diktuoti klausimus su atsakymais. Pradžioje tai atrodė įdomu ir naudinga. Bet kai tą patį paveikslą neša antrus ar trečius metus – atsibosta ir nesinori dirbti. Nors mokytojas kiekvienais metais sako, kad šiomet bus visai kitaip. Pernai jis, pavyzdžiui, duodavo klausimus ir atsakymus, kas matoma kairėje paveikslo pusėje, o šiomet – dešinėje... Ir taip kasmet tie patys vaizdai ir tie patys klausimai...

Nuo 1922 m. gimnazijoje buvo įvesta antroji svetima kalba – prancūzų kalba. Šiam dalykui dėstyti vicedirektorius Francas Kosas iš Vokietijos pakvietė savo draugą Konradą Petriką.

Nuo 1924 m. gimnazijoje buvo diegiama taip vadinama realinė kryptis su sustiprintu gamtos mokslų ir matematikos dėstymu. Be to, vietoj prancūzų kalbos pradėta mokyti anglų kalba. Šią kalbą mums, penktokams, dėstė tas pats mokytojas Konradas Pietrekas. Žinoma, už Kosą šis žmogus buvo rimtesnis ir dirbo sistemingiau. Per ketverius metus mes taip pramokom anglų kalbą, kad aštuntoje klasėje originalo kalba galėjome skaityti ir nagrinėti Šekspyro „Hamletą“. Tačiau savo pažiūromis mokytojas K. Pietrekas pasireiškė kaip didelis marksistas. Kartais jis liepdavo užversti knygas ir visą valandą reždavo didaktinį pamokslą. Pavyzdžiui, vieną kartą jis tiek įsismagino, kad mums, gimnazistams, išpranašavo labai liūdną ateitį, sakė: „Baigsit

gimnaziją ir negausit darbo, nes bus perteklius inteligentų.“ Kitą kartą jau šeštoje ar septintoje klasėje, jis visą pamoką mus „moralizavo“, tačiau kai pamoka pasibaigė, mes vienas į kitą žiūrėjom ir nesupratom, ko jis norėjo...”

Trūkstant lietuvių kalbos ir literatūros mokytojo, E. Baronienės rūpesčiu, 1920–1921 m.m. į Ukmergės gimnaziją švietimo ministerijos automobiliu kartą per savaitę atvažiuodavo rašytojas J. Tumas – Vaižgantas. Jis dėstė lietuvių literatūrą vyresniųjų klasių gimnazistams. 1925 m. gimnaziją baigė 3-oji abiturientų laida.

1926 m. J. Baronas tapo švietimo ministerijos aukštesniojo mokslo tarėju ir išvyko su šeima į Kauną. Nuo 1926-08-15 iki 1934-07-27 gimnazijos direktoriumi dirbo K. Ambraziejus. Jis dėstė fiziką ir matematiką, be to, vadovavo ir mokytojų kursams. Gimnazistų skaičius nuolatos augo.

J. Palidauskaitė diplominiame darbe pateikia tokius statistinius duomenis:

Mokslo metai	Mokinių skaičius
1919-1920	187
1920-1921	319
1922-1923	419
1923-1924	465
1924-1925	502

Kaip matome, per kelerius metus gimnazistų skaičius išaugo kelis kartus galbūt ir dėl to, kad Ukmergės valstybinė gimnazija buvo laikoma viena stipriausių gimnazijų apskrityje. Joje mokėsi mokiniai ne tik iš Ukmergės rajono, bet ir iš Anykščių, Molėtų, net ir Skuodo, Šėtos, Utenos, Vilkaviškio. Ir ne tik lietuvių vaikai, pavyzdžiui, 1925–1926 m.m. iš 478 mokinių 462 buvo lietuviai, 3 latviai, 6 rusai, 6 žydai, 1 vokiečiai. Tačiau didėjant gimnazistų skaičiui, mokytojų skaičius beveik nekito. J. Palidauskaitė pateikia tokius statistinius duomenis apie gimnazijoje dirbusius mokytojus:

Mokslo metai	Mokytojų skaičius
1919-1920	7 (iš jų 1 moteris)
1920-1921	12
1921-1924	14
1924-1925	15
1925-1927	18
1927-1928	21
1929-1930	20

1922 m. lapkričio mėnesį vyko tėvų susirinkimas, kuriame tėvai išreiškė susirūpinimą dėl mokytojų trūkumo, dėl mokymo kokybės. Tačiau tai buvo ne vienintelė problema. Daugėjant stojančiųjų į gimnaziją, labai trūko patalpų. Pamokos vyko dviem pamainomis: rytais pamokos prasidėdavo pusę aštuonių, o popietinės – 14 valandą. Pamokos trukdavo 45 minutes. Trumposios pertraukos – po 10 minučių, ilgosios – mokytojų tarybos nuožiūra. Apie patiriamus nepatogumus 1933 m. rašė „Lietuvos aidas“ straipsnyje „Ukmergės apskrities švietimas“: „Jau 15 metų, kaip Ukmergės gimnazija ruošia kultūros darbininkus, kurių jau išleido 325 (abiturientus). Tik gimnazijos plėtrą trukdo ir mažina jos darbo našumą, ypač kasmet mokinių skaičiui didėjant tinkamų rūmų trūkumas.“

Pedagogų tarybos posėdžiuose mokytojai irgi dažnai kėlė didesnių patalpų nuomos klausimą, gimnazijos gydytojas buvo susirūpinęs nepakankamu patalpų vėdinimu, dideliu mokinių, sergančių užkrečiamomis ligomis, trumparegyste, skaičiumi. Darbas dviem pamainomis buvo fiziškai sunkus ir mokytojams, nelikdavo laiko pasiruošti pamokoms, savišvietai, poilsiui. Vienintelėje salėje vyko ir gimnastikos, ir karinio paruošimo pamokos, o chorui ar orkestrui tekdavo repetuoti net 22 valandą. Mat gimnazijoje mokiniai galėjo rinktis įvairią popamokinę veiklą. Pavyzdžiui, veikė styginis orkestras, kuriam vadovavo mokytojas Bertulis, susibūrė nemažas choras, kuriam vadovavo vargoninkas Juknevičius.

Iš tiesų gimnazijoje vyko turininga popamokinė veikla. Dar 1919 m. švietimo ministerijai leidus mokyklose kurti būrelius ir kuopeles, 1920 m. gimnazijoje įsikūrė pirmoji lavinimosi (kultūrininkų) kuopelė. Mokiniai ir mokytojai skaitydavo mokslinius pranešimus, diskutavo. Kuopelei priklausė apie 50 moksleivių. Jai pirmininkavo V. Baronas (direktoriaus J. Barono sūnus), būrelį globojo mokytoja E. Baronienė. 1921 m. įsikūrė ateitininkų kuopelė, kurios tikslas šviestis ir lavintis, šelpti neturtingus draugus. Mokiniai studijavo religijos klausimus. Šią kuopelę globojo kunigai-kapelionai. 1924 m. įsikūrė šaulių, o 1925 m. – skautų organizacijos. Iš pradžių skautai vadinosi Mikalojaus Konstantino Čiurlionio draugove ir vienijo apie 70 narių, 1930 m. jų gretos išaugo iki 90. Vėliau skautai pasivadino Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Vytauto vardu. Atsirado grupelė gimnazistų, kuriems buvo artimos vyskupo M. Valančiaus idėjos, jaunieji blaivybės puoselėtojai irgi susibūrė į būrelį. Tačiau kaip greitai būreliai ir kuopelės galėjo atsirasti, lygiai taip pat greitai ir užsidarydavo. Štai ištrauka iš Pedagogų tarybos posėdžio, vykusio 1927 lapkričio 22 d.: „Dramos sekcija leido laikraštėlį „Jaunystės akordai.“ Šio laikraštėlio redakcinė komisija davė garbės žodį į spausdinį nedėti antireliginio turinio straipsnelių ir neužgauti atskirų asmenų. Redakcinė komisija duoto garbės žodžio neišlaikė. Laikraštyje nebuvo gvildenami dramos reikalai, bet, atvirkiščiai, laikraštėlį papildė antireliginiais straipsniais, užgauliojančiais mokyklos tvarką ir mokytojus. Bendrai imant laikraštis neturi jokio užsibrėžto tikslo. Todėl siūloma uždaryti dramos sekciją. Dauguma mokytojų pasirašė už likvidavimą sekcijos. Siūlymas statomas balsavimui. 8 balsais buvo nutarta uždaryti sekciją.“ Tėvų prašymu buvo uždarytos kultūrininkų ir ateitininkų kuopelės.

1930 m. Švietimo ministras uždraudė ateitininkų moksleivių veiklą visoje Lietuvoje. Tačiau daugelyje Lietuvos vietų (taip pat ir Ukmergės gimnazijoje) ateitininkai veikė nelegaliai iki 1940 metų, paskui dalis gimnazistų perėjo į skautų organizaciją, o buvę kultūrininkų kuopelės nariai nutarė įkurti „pažangiųjų“ moksleivių lavinimo būrelį. „Pažangieji“ (kairiųjų pažiūrų) įteikė pedagogų tarybai prašymą ir 1925 m. pradėjo marksistinę veiklą. 1928 m. už priešvalstybinę veiklą iš gimnazijos pašalinta 11 vyresniųjų klasių mokinių. Nuo 1928 m. leista kurti tik literatūros ir mokslo lavinimosi būrelius. 1938 m. literatūros būreliui vadovavo mokytojas J. Jasinevičius. Laikraštyje „Ateitis“ rašoma, kad gimnazistai nagrinėjo lietuvių rašytojo Grušo noveles, organizavo jaunųjų literatų susitikimus. Gimnazijoje poeto kelią pradėjo Vladas Šlaitas. Ne viename laikraštyje minima, kad įvairių renginių metu savo eiles skaitė V. Šlaitas, kiti gimnazistai muzikavo. Jo eilėraščiai buvo spausdinami įvairiuose respublikiniuose moksleivių leidiniuose: „Pirmieji žingsniai“, „Mokslo dienos“.

V. ŠLAITAS

Atsiminimai

*Procesijom ateina atminimai,
Ateina ir prie kelio atsidūsta:
Vėl pro mane nudunda sukilimai
Ir mūsų priešų avangardai rūtūs.*

*O atminimai eina ir vis eina:
Štai Lietuva nuvysta kryžių kryžiais...
Ir vėl į Sibirą per pusnį brenna
Sukilėliai pilkom sėmėgom, vargo vyžom...*

*Vėl iš kapų pakyla kunigaikščiai
Ir savo priešams rūtų žodį taria, —
Ir vėliai Lietuva taip, kaip kadaikščia,
Nudunda žygiams lig Juodyjū marių!*

*Vėl pražygiuoja eilės savanorių, —
Jos nusigrumia priešų lig Giedraičių,
Vėl skamba Aleliuja Lietuvos šventorių,
Tik Vilniaus žemėj broliai tebeaičioja...*

Ukmergės gimnazija (VI kl.).

V. VOLERTAS

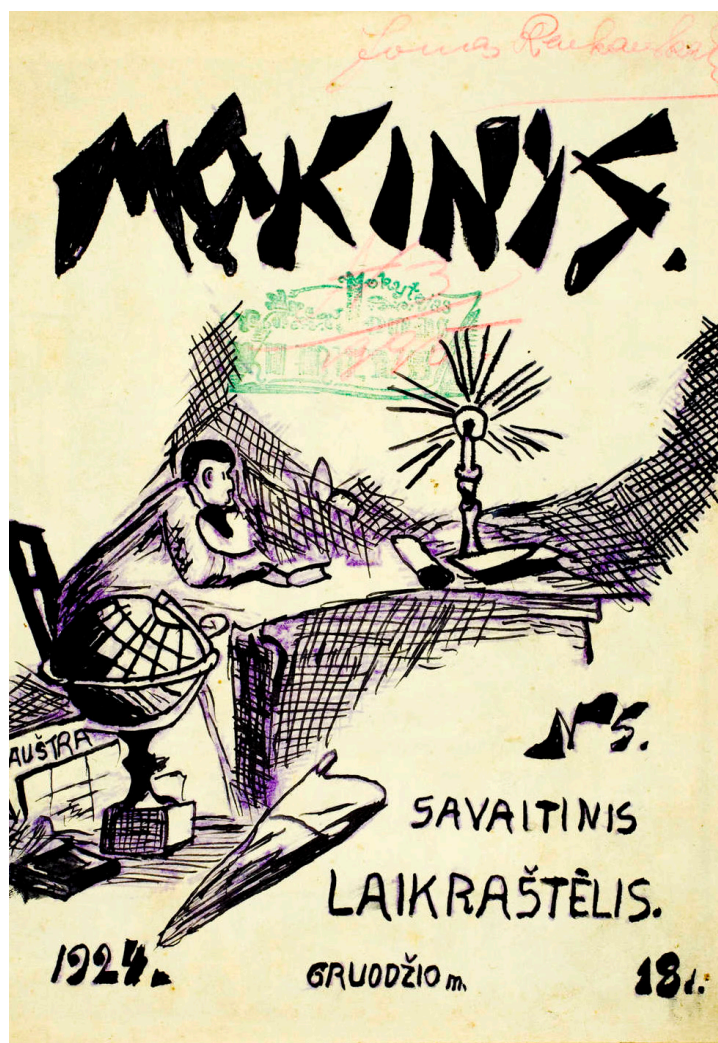
20

*Pripynė daug vainikų lietuvaitės
Ir apkaišyt tėvynės laisvę keta:
Jau amžių bokšto laikrodis suskaitė
Laisvųjų dvidešimtį metų.*

*Ant žagrės rymoja artojas;
Gelsvi javai prie žemės linksta.
Kasdien lakštutė mums kartoja:
— Savam krašte kentėti linksma!*

Alytaus gimnazija (7 kl.).

Gimnazijoje vyko daug kultūrinių renginių. Pavyzdžiui, 1923 metais buvo organizuotas renginys, skirtas laikraščio „Aušra“ 40-mečiui paminėti. Gimnazijos direktoriui iš Švietimo Ministerijos buvo atsiųstas toks raštas: „Šių metų kovo mėnesį sueina 40 metų nuo tos dienos, kada buvo išleistas pirmas laikraščio „Aušros“ numeris. To laikraščio pasirodymu buvo padaryta pradžia ištisos eilės ryškių mūsų tautinio atgimimo žygių. Tokios sukaktuvės privalu paminėti mūsų mokyklose.“ Raštą pasirašė tuometis Švietimo ministras P. Juodakis. Gimnazijoje dažnai svečiuodavosi įžymūs žmonės. 1924 m. į mokyklos muziejaus surengtą parodą, skirtą daktaro Vinco Kudirkos veiklai pažymėti, buvo atvykęs Kauno teatro režisierius ir aktorius A. Sutkus. Vyresniųjų klasių gimnazistai leido klasių laikraščius. Jūsų dėmesiui 1924 m. IV b klasės mokinių leisto savaitinio laikraščio titulinis lapas.

Laikraštelyje randame ir sveikinimų šv. Kalėdų proga, ir gimnazistų kūrybos (pasirašyta slapyvardžiais), ir galvosūkių puslapį. Gimnazijos šauliai irgi leido laikraštėlį „Skydas“, kuriame nemažai istorinių straipsnelių, patriotinių eilių. Pateikiame 1929 m. 23-ojo gimnazistų šaulių būrio leisto laikraščio vieno puslapio fragmentą. Reikia nepamiršti, kad visi laikraštėliai yra rašyti ir apipavidalinti ranka.

Apie gimnazijos šikiadienius ir šventes gimnazistai siuntė straipsnelius ir į respublikinius moksleivių leidinius. Štai laikraštyje „Mokslo dienos“ rašoma, kad 1937 m. buvo surengtas literatūrinis vakaras, kuriame dalyvavo žinomi kultūros veikėjai: Kazys Būga, Liudas Gira, B. Rutkauskas. Tais pačiais metais gimnazijoje viešėjo garsus keliautojas A. Poška. 1936 m. viešėjo Latvijos Daugpilio miesto, Klaipėdos Vytauto Didžiojo gimnazijų moksleiviai, Kauno „Aušros“ gimnazijos berniukų ir mergaičių grupės.

Buvo graži tradicija kasmet gegužės mėnesį rengti medelių sodinimo šventę. Šventės metu mokiniai sodindavo medelius Pivonijos ir Antakalnio šiluose. Moksleivių laikraštyje „Mokslo dienos“ aprašyta, kad 1932 metų gegužės 9–11 dienomis mokiniai turėjo progą dalyvauti medžių sodinimo ir seniau sodintų medžių aplankymo šventėje.

1935 m. pavasarį buvo surengtas Ukmergės apygardos gimnazistų sporto turnyras, kuriame ukmergiškiai užėmė II-ąją vietą. Kasmet vyko tarpklasienės varžybos, organizuojamos ekskursijos ir tolimesniais maršrutais – į Klaipėdą, Palangą. Išvykos pamažu ilgėjo. 1937 m. surengta keturių dienų išvyka maršrutu: Panevėžys-Pasvalys-Biržai-Ryga-Daugpilis.

1935 metų gegužės 19 dieną gimnazijoje vyko Kūno kultūros šventė, kuri išsamiai aprašyta respublikinėje spaudoje. Sporto šventė buvo puikiai organizuota, programą sudarė penkios dalys. Pirmoji dalis – iškilmingas šventės atidarymas. Po šventinio atidarymo berniukai ir mergaitės atliko bendruosius pratimus. Vėliau – mergaičių ir berniukų krepšinio rungtynės. Antroji dalis – įvairios estafetės, kvadrato rungtynės, bėgimas 80, 100, 200, 400, 1 500 metrų distancijas. Trečioje šventės dalyje – disko, ieties metimas, šuoliai į aukštį, į tolį, mergaičių plastika, kadrilis, net komiški žaidimai. Ketvirtoji šventės dalis – iškilmingas nugalėtojų paradas ir apdovanojimai. Penktoji dalis – sveikatinimo: buvo skaitomos paskaitos, šokami rateliai, dainuojama. Akcentuota bėgimų, šuolių ir metimų fiziologinė ir auklėjamoji reikšmė. Mokiniai supažindinami su mankštos saviseka – pulso ir kvėpavimo reguliavimu.

Daug dėmesio gimnazijoje buvo skiriama gimnazistų mandagumui ugdyti. Elgesio klausimai buvo nuolat svarstomi mokyklos tarybos posėdžiuose. Už vėlavimą, pamokų praleidinėjimą, išdykavimą buvo mažinamas elgesio pažymys.

1931 m. gimnazijos vadovybė nutarė kovoti su mokinių rūkymu, uniformų nedėvėjimu. Pastebėtas be uniformos gimnazistas buvo siunčiamas namo ir žurnale pažymimas kaip be priežasties praleidęs pamokas. Tris kartus įrašytas į specialią knygą už rūkymą buvo šalinamas iš mokyklos.

Kaip teigia Pažėraitė, Lietuvos centriniam valstybės archyve saugomas dokumentas – 1934 metais Ukmergės valstybinėje gimnazijoje nustatytos specialios taisyklės – nuostatai. Jame nurodoma ateiti į gimnaziją ne anksčiau kaip 7 valandą rytą, ne vėliau kaip 5 minutės iki pamokos pradžios. Budintieji privalėjo ateiti pirmi, išeiti paskutiniai. Uniformų dėvėjimas buvo privalomas.

Gimnazistai turėjo būti tvarkingai apsirengę. Į mokyklą būdavo draudžiama atsinešti nereikalingus daiktus. Iš gimnazijos išeiti be auklėtojo žinios buvo draudžiama. Praleidus pamoką, mokiniui reikėdavo pristatyti raštišką pareiškimą iš tėvų. Ne pamokų metu buvo draudžiama būriuotis prie mokyklos gatvėje, stumdytis, laikyti rankas kišenėse, vaikščioti atsisagsčius. Mokytojų turėdavo klausyti neprieštaraudami. Taigi gimnazistai turėjo būti jaunimui pavyzdys.

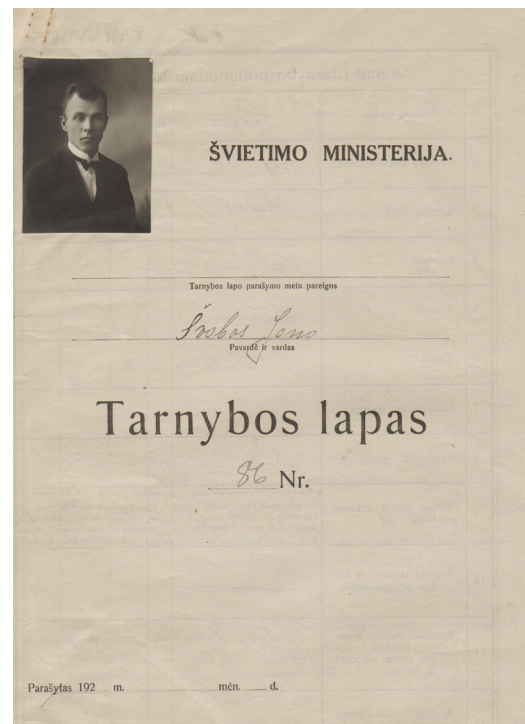
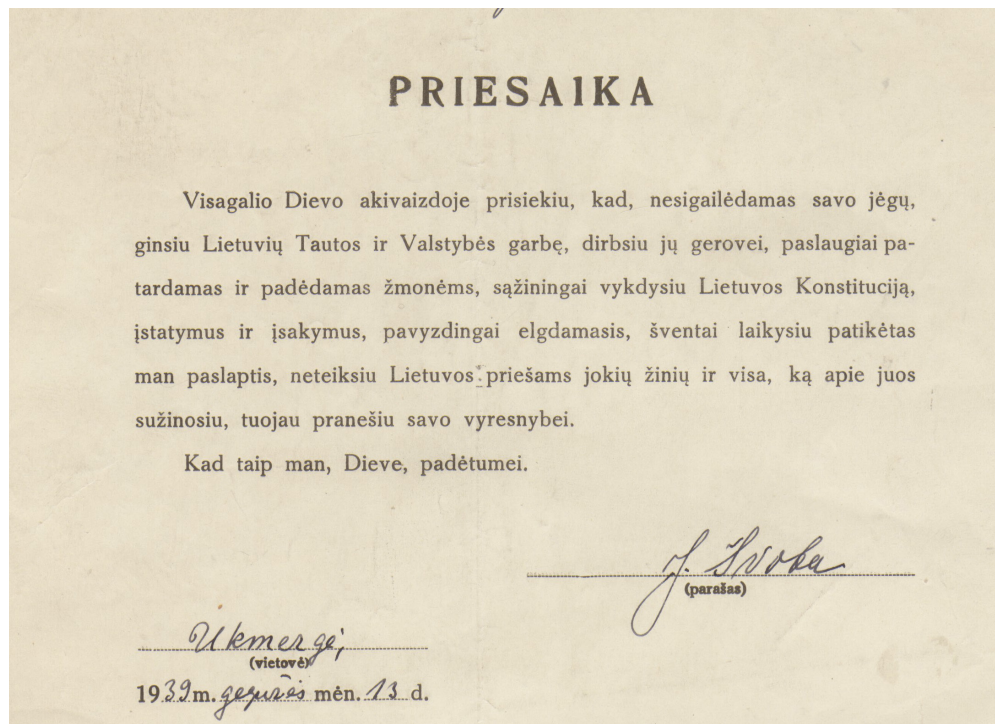
Pasak E. Pažėraitės, 1930–1933 m.m. gimnazijoje veikė jau 3 mokymosi kryptys: su sustiprintu gamtos – matematikos dėstymu, komerciniais mokslais ir lotynų kalba. Pirmos krypties buvo 9, antros – 4, o trečios krypties tik viena klasė. Tačiau nuo 1932–1932 m.m. Švietimo ministerijos įsakymu, mokykla

turėjo pasirinkti vieną kryptį (profilį). Atsižvelgiant į tėvų pageidavimus, įvesta kryptis su lotynų kalba. Kalbos mokėjimo reikėjo būsimoms studijoms universitete, o komercinė mokymo kryptis realios naudos beveik nedavė. Nuo sustiprintos matematinės ir gamtamokslinės krypties palaiptai pereinama prie krypties su privaloma lotynų kalba. 1935 metais gimnazijoje jau buvo 11 klasių su lotynų kalba. Gimnazijoje buvo mokoma tikybos, lietuvių kalbos ir literatūros, dviejų svetimų kalbų, istorijos ir visuomenės mokslų, geografijos, matematikos, gamtos mokslų, higienos, kosmografijos, chemijos, filosofijos, paišybos, dailės, braižybos, kūno kultūros, dainavimo, darbelių. Buvo tokios disciplinos kaip karinis rengimas ir namų ruošia. Nuo penktos klasės dėstomos vokiečių ir anglų kalbos. Specialiųjų dalykų pradėdama mokytis nuo trečios klasės. Kad gimnazistai gilintų žinias 1924 m. buvo įkurta III laipsnio meteorologijos stotis. Ten mokiniai atlikdavo įvairius stebėjimus.

Vienintelė gimnazijos problema – patalpų trūkumas. 1931 m. vasario 4 d. pedagogų tarybos posėdžio metu svarstytas klausimas „Dėl gimnazijos statymo reikalo“: „Dalyvavusieji visuomenės atstovai pristatė ir pažadėjo pedagogų tarybai rūpintis gimnazijos statymu. Tam tikslui sudarytas gimnazijai statyti komitetas: 1. K. Ambraziejus – gimnazijos atstovas, direktorius; 2. Stasiūnas – apskrities viršininkas. 3. Kuzma – miesto burmistras. 4. Čekanavičius – apskrities valdybos atstovas. 5. K. Deveikis – gimnazijos tėvų atstovas.“ Netrukus Ukmergės miesto savivaldybė išskyrė 1,5 ha žemės sklypą Vytauto ir Kapų gatvių sankirtoje.

1932 m. ieškodami išeities gimnazijos direktorius K. Ambraziejus ir turtingas miesto gyventojas K. Deveikis sudarė nuomos sutartį 3 metams – gimnazijai išnuomotas Vytauto gatvėje nr. 48 (jį ir dabar vadina „meškų“ namų) visas antras aukštas ir pusė pirmojo. Kaip rašo J. Palidauskaitė, „einamąjį remontą kasmet atlikdavo pats šeimininkas savo lėšomis, o kuru, valymu, šviesa rūpindavosi pati gimnazija.“ Išnuomotame name įsikūrė vyresniųjų klasių mokiniai. Ten buvo gimnastikos, vaidinimų salė, mokytojų kambarys, rūbinė, butas sargui. Namas nebuvo pritaikytas mokyklos reikmėms, nebuvo koridorių, tad pertraukų metu nebuvo kur pajudėti. Taigi gimnazija dirbo per du pastatus, buvo sunku prižiūrėti ir organizuoti visą gimnazijos darbą.

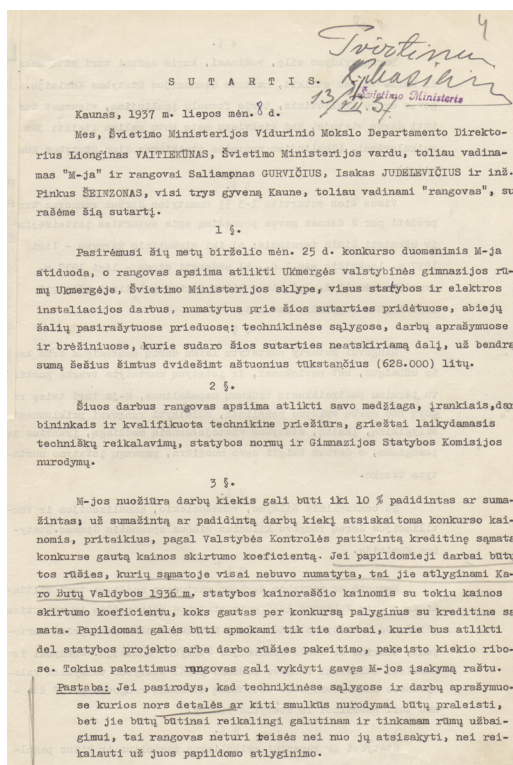
Nuo 1935 metų vasario 1 dienos iki 1940 metų, gimnazijai vadovavo Juozas Švoba. Centriniam archyve rastas jo tarnybinis lapas ir priesaikos tekstas.

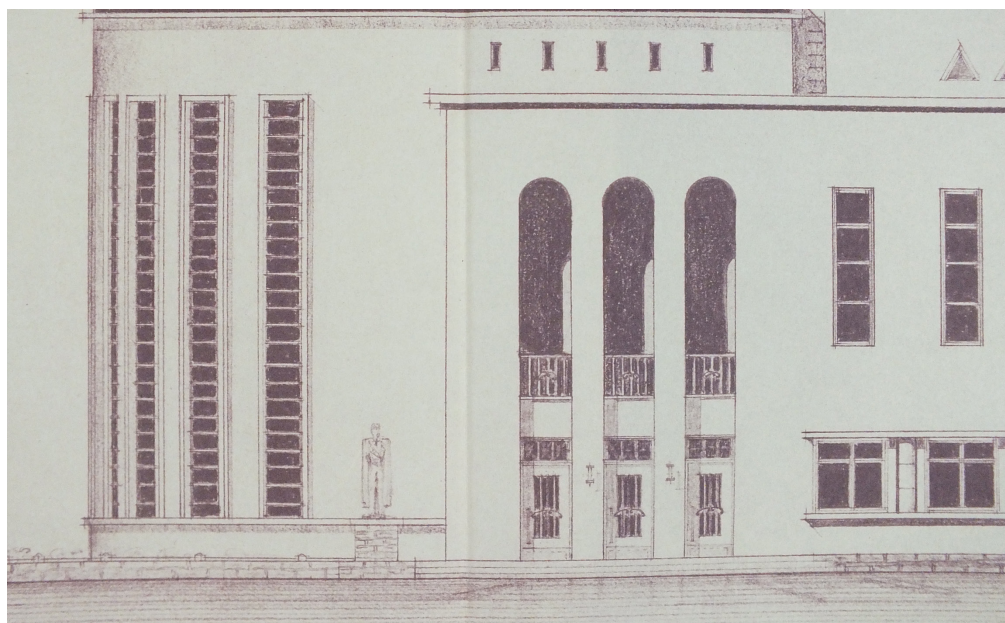
Jis buvo baigęs Vytauto didžiojo universiteto humanitarinių mokslų fakulteto devynis semestrus, dėstė visuomenės mokslus ir istoriją. Jam buvo pripažintas aukštesniosios mokyklos mokytojo cenzas istorijai, visuomenės mokslui ir istorijos metodikai dėstyti, vidurinės mokyklos mokytojo cenzas lietuvių kalbai, istorijai ir visuomenės mokslui, matematikai, būreliams bei dailiai dėstyti. Direktorius labai rūpinosi, kaip pagerinti gimnazistams mokymosi sąlygas.

1935 m. liepos 4 d. mokinių tėvai nusiuntė respublikos prezidentui A. Smetonai laišką, prašydami parūpinti lėšų naujai gimnazijai. Laiške akcentuojama, kad naujų rūmų reikia dėl kelių priežasčių: „mokiniai mokosi dviejuose namuose, vieni yra seni ir netinkami mokymo procesui, kiti – nepritaikyti mokyklos reikalams, o gerai sutvarkyta mokymo įstaiga reikalinga dar ir dėl to, kad apylinkių gyventojai nėra išsilaisvinę iš lenkų kultūros įtakos ir „atlietuvininti nutautintus gyventojus“ būtų galima tik kultūrinėmis priemonėmis.“ Į prezidentą kreipėsi ir gimnazijos pedagogų taryba, priekaištaudama, kad „nežiūrint visų vargų ir bėdų, (Palidauskaitė tikslina – dėl ekonominės krizės) atsiradę Ukmergėje dvi pradžios mokyklos, kareivinės, ketinama statyti naujus namus Lietuvos bankui, o gimnazija vis pamirštama.“

Pagal 1937 m. liepos 23 d. pagal specialų projektą gimnazija pradėta statyti. Mokykla turėjo būti reprezentacinė kaip Prezidento Antano Smetonos gimtojo krašto mokykla. Naujųjų rūmų statybą vykdė rangovai Pinkus Šeinzonas, Isakas Judelevičius, Saliamonas Gurvičius. Pristatome centriniame valstybės archyve rastą statybos sutartį.

Gimnazijos projektą sukūrė vienas žymiausių mokyklų projektuotojų Lietuvoje Feliksas Bielinskis. Jūsų dėmesiui – centriniame valstybės archyve esančio gimnazijos projekto dalis.

To laikotarpio gimnazistas N. Dailidėnas prisimena įsimintiną 1937 m. rugsėjo pirmosios šventę, kuomet po šv. Mišių Šv. apaštalu Petro ir Povilo bažnyčioje visa gimnazijos bendruomenė su gimnazijos kapelionu P. Mačiu priešakyje atžygiavo į statybvieta. Buvo pašventinti statybvieta pamatai, prie paradinių durų dešinėje pusėje buvo įmūrytas statybos aktas, susuktas į tūtą.

Gimnazijos vidines erdves projektavo žymus Lietuvoje skulptorius Bernardas Bučas. Kaip rašoma gimnazijos muziejuje esančiame rankraštyje: „Antrojo aukšto koridoriuje į akis krenta didžiulis bronzinės spalvos triptikas-bareljefas (aukštis 1 m. 75 cm, ilgis 5 m. 71 cm) vienoje grupėje mokiniai žaidžia krepšinį, kita grupė mokinių mokosi geografijos, o viduryje pavaizduotas Valstybės prezidentas Antanas Smetona, gamtoje sėdįs tarp jį apsupusių mokinių (...) Be to, kiekvienai klasei buvo padaryta po skoningą gimnazijos Šefo (Prezidento Antano Smetonos) bareljefą, Vyti ir dekoratyvinių kryžių. Taigi gimnazija buvo išpuošta bareljefais su prezidento Smetonos atvaizdu. Net moksleivių uniformines kepuraites puošė ženklelis su prezidento monograma. Paminėtinos ir dvi mūzos iškilnių salėje scenos šonuose. Pirmojo ir antrojo aukšto vestibuliai iškloti įvairiaspalviais metlacho akmenėliais, kurie sudaro lietuviškų motyvų mozaiką.“ Tačiau ne tik didingi buvo gimnazijos rūmai, kaip teigia daugelis to meto mokytojų ir mokinių, bet ir modernūs – įvestas centrinis šildymas, vandentiekis, elektra, kanalizacija. Pirmame rūmų aukšte buvo 6 klasės, du butai sargams, dvi dušo patalpos, valgykla, virtuvė, darbelių klasė, raštinė, direktoriaus kabinetas su laukiamuoju, kooperatyvo kambarys, muziejus, dvi rūbinės, trys tualetai, du koridoriai. Antrame aukšte penkios klasės, braižybos kabinetas, mokytojų kambarys su rūbine, iškilnių salė, gydytojų kambarys, keturi tualetai, koridoriai. Trečiame aukšte – įrengtos penkios klasės, fizikos ir gamtos kabinetai, auditorija, biblioteka, sandėlis, koridoriai. Pastogėje buvo įrengti du šildomi kambariai ir vienas nešildomas. Visa gimnazijos statyba valstybei kainavo virš 839 tūkstančių litų ir pastatyta per labai trumpą laiką – per vienerius metus.

Ne tik gimnazistai laukė 1938 m. rugsėjo pirmosios – visa Ukmergė. Štai ką prisimena gimnazistas N. Dailidėnas: „1938 m. rugsėjo 1 dieną susirinkome į naujas gimnazijos patalpas. Visur šviesu, jauku, švaru. Savo kasdieniu apavu negalima eiti į klases, nes grindys lakuotos. Vestibulyje ir rūbinėje įrengtos spintelės rūbams ir apavui. Viena spintelė dviem mokiniams. Čia persiauname „tapkutėmis“, kurios be jokio vinelio, kad grindų nesubraižytume.“ Štai švietimo istorijos muziejuje rasta nuotrauka, iliustruojanti, kaip erdviame kabinete vyksta fizikos pamoka.

N. Dailidėnas savo prisiminuose rašo: „Mokykloje didžiulis pakilimas ne tik dėl to, kad gera mokytiis tokiuose rūmuose, bet ir dėl to, kad ruošiamasi gimnazijos atidarymui, kuriame dalyvaus pats šalies prezidentas. Mokiniamis skelbiami konkursai, skirti geriausiems šūkiams, pobalsiams atrinkti, rengiami koncertiniai numeriai. Spalio 15-osios išvakarėse gatvėje, vedančioje į gimnaziją, statoma broma, kuri apipinta žalumynais ir gėlėmis. Bromos viršuje šūkis: „Vade, mes su Tavim!“

Iškilmių dieną prie pagrindinio įėjimo iš gatvės į mokyklą – didžiulė žmonių minia. Atvyksta prezidentas Antanas Smetona, švietimo ministras J. Tonkūnas, dalyvauja miesto burmistras Rėklaitis, kiti miesto ir apskrities vadovai, gimnazijos pedagogai, bažnyčios atstovai, gimnazistai, daugybė svečių. Skersai vartelių ištiesta tautinė juostelė. Prezidentas Antanas Smetona ją perkerpa ir visi svečiai, šventės dalyviai susirenka į aktų salę, kurioje gimnazijos kapelionas kunigas P. Mačys laiko šv. Mišias. Po mišių vyksta iškilmingas posėdis, skirtas gimnazijos atidarymo aktui. Po jo iškilmingi pietūs sporto salėje.

Laikraštis „Mūsų kraštas“ spalio 20 d. numerio pirmame puslapyje išspausdino Prezidento Antano Smetonos įkvepiančią kalbą, pasakytą atidarant gimnaziją. Jo žodžiai: „Ko tauta laukia iš savo jaunimo? Ji laukia, kad tikrai mokytųsi ir auklėtųsi, ir neštų šviesą gimtam kraštui“, – aktualūs ir šiandien, dėl to tapo mūsų gimnazijos vizija.

Gimnazistas N. Dailidėnas prisimena, kad „kol svečiai pietavo, mokytojas Vitkauskas parinko keturis aukštesnius berniukus iš baigiamosios VIII b klasės, kuriuos įpareigojo išeinantį po pietų prezidentą nunešti nuo gimnazijos paradinių durų iki jo limuzino, stovinčio gatvėje. Man irgi teko ši garbė. Ilgos laukimo minutės šaltame rudens laukime, kol išeis prezidentas. Jam pasirodžius, mandagiai pasodinome į krėslą, išpuoštą žalumynais, iškėlėme pečių aukštyje ir sėkmingai nunešėme iki limuzino, atsargiai pastatėme ant žemės. Prezidentas Smetona padavė kiekvienam ranką ir padėkojo. Išvažiavus svečiams, vakare vyko šokių vakaras.“

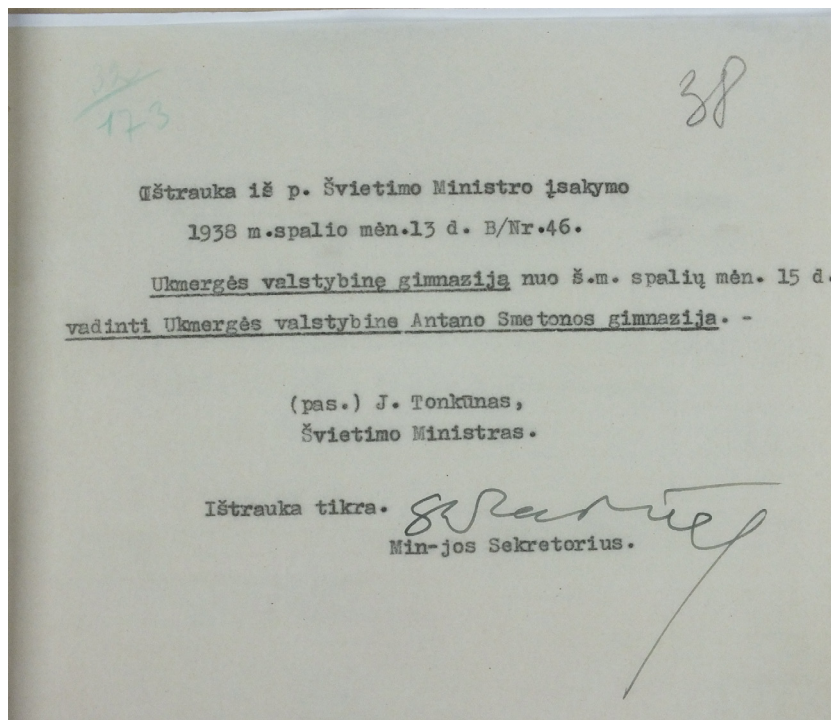
Spalio 20 d. laikraštyje „Mūsų kraštas“ rašoma: „Ši diena įsimintina visai Ukmergei dėl dviejų dalykų: gimnazijos rūmų atidarymo proga dalyvavo pats Prezidentas A. Smetona ir švietimo ministro įsakymu nr. 46 gimnazija pavadinta Ukmergės valstybine A. Smetonos gimnazija.“

Apie naujos gimnazijos atidarymą šmaikščiai, su gimnazistams būdingu jumoru laikraštyje „Jaunoji Lietuva“ išspausdintas Švelnučio slapyvardžiu pasirašytas straipsnelis: „Ilgai lindėję tvankiose klasėse, sėdėję visokiais hieroglifais išraižytuose išklerusiuose suoluose, pagaliau turėsime žmoniškas darbo sąlygas... Mes buvome „tokie geri“, užleidome buvusius rūmus seminaristams – kaimo liktarnoms“ (būsimiems mokytojams). Seminaristai yra buvę mūsų draugai šeštokai, septintokai ir aštuntokai... Dar naujiena! Pagaliau po ilgų „kovų“ ir „peticijų“, leista nešioti mokiniams ilgesnius plaukus. Na, tai dabar blizga visų plaukai (mamos vaikams, mat, atveža sviesto).“

O 1938 metų lapkričio 20 dieną buvo švenčiama Antano Smetonos gimnazijos 20 metų gyvavimo sukaktis. Į šventę susirinko ne tik gimnazijos mokiniai, mokytojai, direktoriai. 20-mečio minėjimą vainikavo pirmasis baigusiujų gimnaziją absolventų suvažiavimas. Susirinko šešiolikos laidų absolventai, gimnazijos kieme pasodino šešiolika tuopų. Kaip rašoma tos dienos laikraštyje „Mūsų kraštas“ – „visi kartu pasidžiaugė nuveiktais darbais, kad per 20 metų gimnazija tapo rimta švietimo įstaiga.“ Renginyje vyravo pakili nuotaika. Reikia pasakyti, kad būti šios gimnazijos gimnazistu buvo ne tik didelė garbė, bet ir atsakomybė. Mokytojos A. Nekrašienės dovanotoje nuotraukoje – vyksta pamoka 1939-01-21 (klasės auklėtoja Budnykaitė).

Naudodamasi archyviniais dokumentais E. Pažėraitė savo darbe teigia: „Gimnazijoje buvo griežtai laikomasi tvarkos. Moksleiviai į pamokas eidavo ir po miestą vaikščiodavo tik uniformuoti. Buvo vasaros ir žiemos uniformos, keičiamos nustatyta dieną. Moksleiviai po patalpas vaikščiodavo apsiavę šlepetėmis, nes klasių grindys buvo išklotos parketu ir išvaškuotos.

Už gimnazijos ribų irgi reikėjo laikytis taisyklių. Gatvėse gimnazistai turėjo būti uniformuoti, mandagūs. Vakaraus, po 21 valandos, negalima buvo išeiti iš namų. Koncertus, teatrus, kino filmus, buvo galima lankyti tik su klasės vadovo leidimu. Be direktoriaus leidimo nebuvo galimas joks mokinių susirinkimas. Vakarinių programos ir jų dalyvių sąrašai būdavo jam įteikiami iš anksto. Į vakarėlius galėjo būti įleidžiami ir kitų mokyklų moksleiviai, tėvai. Renginių metu budintis pedagogas prižiūrėjo bendrą tvarką. Miesto gyventojai į gimnazistus žiūrėjo su pagarba, dažnai ir pavydu – kaip į jaunimo elitą.“

ir kiti išgyvenimai mus dvasiškai stiprino, formavo mūsų savimonę. Tėvų ir mokytojų paraginti dauguma mūsų pastoviai lankėmės bažnyčioje. Tai ugdė mumyse pareigos jausmą ir atsakomybę už savo poelgius.“

1938 m. abiturientų laidos gimnazistės Kuodytės rankraštyje radome įdomių prisiminimų nuotrupų ir apie gimnazijos mokytojus. „Mano (ir žinau daugelio gimnazistų ir miesto visuomenės) atmintyje pats ryškiausias – kunigas Mačys. Kai eidavo gatve, skrybėlę laikydavo pakeltą virš galvos, mat, su juo sveikinosi, lenkėsi, gerbė visi ukmergiškiai: ir tikintieji, ir netinkintieji, ir lietuviai, ir žydai... Traukė visus jo nepaprastas šviesumas. Gerbė jis visus, spindėjo artimo meile, buvo malonus ir paprastas, mokėjo rasti kiekvienam reikalingą gerą žodį. Rėmė jis kaip tėvas ir nepriteklių spaudžiamus gimnazistus, drąsino žodžiu, padėjo pinigėliais. Ir į mišias noriai ėjome: pasako pamokslą be graudenumų, moralų, negąsdino peklos ugnimi, tačiau ragino būt geriems, mylėti artimą, sakė, kad čia, žemėje, yra ir pekla, ir dangus, nelygu, ką žmogus sukuria... Tai buvo tikros moksleivių pamaldos, aš į jas važiuodavau 4 kilometrus dviračiu. Kartą kunigas apsilankė ir mūsų namuose, mat buvo mano brolio Stasio auklėtojas. Atėjo pėsčias, sutanotas... Teiravosi, kaip sekasi tėvams, ką mąsto apie mūsų, vaikų, ateitį. Kunigas Mačys mums dėstė tikybą, vedė ateitininkų būrelį. Kitas įsimintinas mokytojas – Piščikas, dėstė braižybą, piešimą. Rodos, šiandien matau kresną, palinkusį mažo ūgio vyriškį, po pažasčia pasikišusį portfelių ir klasės dienyną, einantį šviesiu koridoriumi. Matau, kaip atsisėda, pildo žurnalą, išsiima darbo reikmenis, eina prie lentos, braižo arba padėjęs kokią objektą nusako, koku profiliu mums paišyt, po kiek laiko tikrina, kiek ir kaip kuris nupaišėme. Vis taip pat ramiai, be skubos, be pakelto balso... Greitesnės merginos ir „špargalkės“ spėdavome pasidaryti, ir namų darbus paruošti, ir pasakoti išmokti. O jei nubraižyti ar nupiešti nespėdavome – irgi ne bėda, namie baigsime. Neprisimenu, kad Piščikas kam dvejetą būtų užfundijęs, ne... Vis tyliai, ramiai, be skubos... Žinoma, negalima pamiršti ir klasės auklėtojos bei darbelių mokytojos Jankuvienės. Auklėtojai ir mokytojai tada nuo moksleivių laikėsi atokiai, artimai nebendravo. Tačiau mūsų auklėtoja patraukė malonia išvaizda, buvo mažytė, turėjo gelsvas kasas...“

Rodės, prie širdies dėk. Tačiau kaip kruopščiai surinkdavo pažymių knygutes, tikrindavo ir pasirašydavo, reikalaujavo, kad tėvai būtinai pasirašytų, kad kasdien ateitume uniformuotos, rašydavo pastabas apie mokslo pažangą ir elgesį... Buvo reikli. Pamenu, šimtadienio proga nusprendėme pasipuošti tautiniais rūbais, nes po oficialios dalies bus berniukų ir mergaičių balius su šokiais. Aš jų neturėjau, tautiniai rūbai kaimo merginai svajonių svajonė... Girdžiu, kad visos mergaitės tai motinų rengiasi, tai skolinasi. Na, galvoju, surizikuosiu – paprašysiu auklėtojos Jankuvienės. Gyveno ji viena, vyras kariškis, kažkur tarnavo, butas Liepų gatvėje. Mama sumušė sviesto ir aš sviesto kilogramu nešina pasibeldžiau į duris. Paprašiau. Iš karto sutiko. Tik išėmė iš spintos, suvyniojo, padavė ir su šypsena išlydėjo. Kokia buvau laiminga! Saugojau, kad nesutepčiau, nesuprakaituočiau, kad tokius pat gražius sugrąžinčiau. Po pamokų dažnai užbėgdavau į vienuolių jėzuitų bažnytelę pamedituot. Dažnai ten ir auklėtoją rasdavau... O lietuvių kalbą dėstė P. Naujokaitis (vienu metu buvo ir mokyklos direktorius) – veiklus, reiklus, tvarkingas, to paties reikalavo ir iš mokytojų, ir gimnazistų. Nuotraukoje, darytoje apie 1937 m., mokytojas Naujokaitis centre, iš dešinės stovi advokato Dirmanto sūnus.

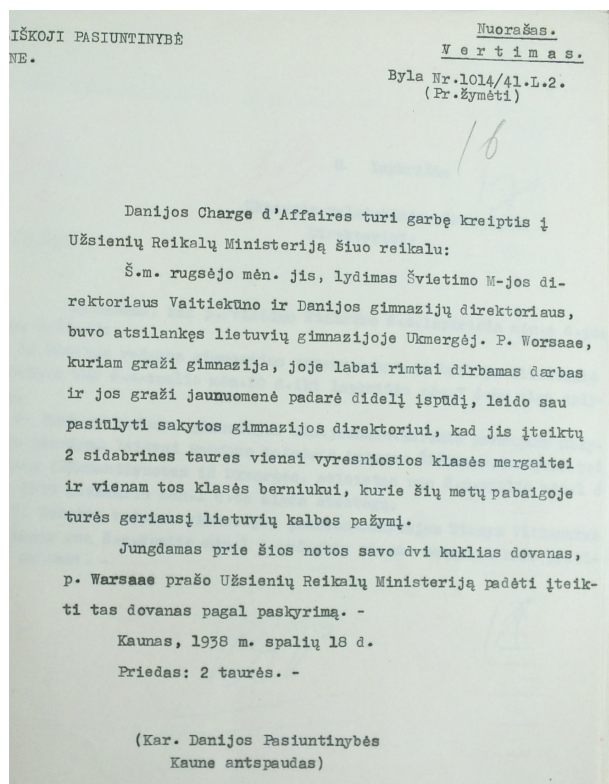
Pamenu, bendraklasė (apskrities viršininko dukra) kartą pamiršo prisisiūti baltų uniformos rankogalių ir apykaklės, tai ėjo jo, direktoriaus, atsiprašyt. Stebėtina tvarka buvo ir reiklumas visiems. Gal dėl to per pamokas mes labai jo bijodavom. Tik įeidavo į klasę, nužvelgdavo visus ir, rodos, jau mato, jau rengiasi kokius nepasiruošusius sučiupt. Klasė nuščiūdavo, dar ir šiandien prisimenu tą baimės jausmą, drebulį. Iškviečia ką, atsidūstame ir sėdime tyliai, nė krust... Lietuvių kalba jam buvo šventas dalykas, turėjome išmokti daug eilėraščių atmintinai, daug rašėme diktantų, mėgo cituoti Pošką („Bet užvis labiausiai kalbą gerbk gimtinės, nes jos nemokėti, gėda paskutinė“).

Visiška priešingybė buvo chemijos mokytojas Kalniūnas. Gimnazijoje buvo įrengtas geras chemijos kabinetas, bet mes nei laboratorinių bandymų darėme, nei teorijos mokėmės.

Mokytojas buvo nuolaidus ir nepaprastai geras, visiškai nereiklus. Įeidavo į klasę, tyliu balsu imdavo aiškinti temą, dažniausiai girdėdavome žodį „tirpalas“ (žinia, apie ką daugiau per chemiją galima šnekėti). Tai mes jį ir praminėme „Tirpalu“. Klausinėdavo ir pats atsakinėdavo, nes mėgdavo „padėti“ mokiniui. Pažymius gaudavome gerus, bet chemijos taip ir neišmokom... Labai gera mokytoja buvo ir geografijos mokytoja Masiliūnaitė. Kaip tais laikais būdavo įprasta, pravardžiavome ją Maslionka. Taiki, rami, sėdi akis įbedusi į vieną tašką, atsakinėjantis mokinys pasakoja pasakoja, kad ir bet ką, svarbu, kad būtų susiję su geografija. Kuo ilgiau pasakoja, tuo geresnis pažymys... Ir ką kitą kvies, visada buvo aišku – tolyn pagal dienyną... Tad dvejetų nebūdavo. Visada aiškiai parodydavo, nuo kur iki kur reikia perskaityti ir išmolti. Tiesa, vienu metu turėjome nuspalvinti kontūriniuose žemėlapiuose aukštumas, žemumas. Tai su peiliuku pridroždavome spalvotų pieštukų šerdelių ir sugeriamuoju popieriumi patvindavome reikiamas vietas – gaudavome visokius atspalvius. Išeidavo labai gražiai. Geografė rašė pažymius, nežiūrėdama, kieno kuris darbas, tai dalindavomės, kam nesisekdavo spalvinti. Bet ir klausėme mokytojos, ypač jos vaizdingų pasakojimų apie kitus kraštus, mėgome ir jos dalyką. Na, o muziką dėstė mokytojas J. Motiekaitis, visada linksmas, judrus, besišypsantis. O jau mėgstantis pašnekėti, pajuokauti – darbas klasėje ėjo lyg per sviestą: tai dūdele pagrojam, tai gamos gaidas išdainuojam, tai kontrolinį parašome lapelyje, tai liaudies dainą užtraukiame...

Nebuvo nepatenkintų. Tačiau kaip choro vadovas buvo labai griežtas. Lankiau chorą ir prisimenu, kad daug koncertavome, teko daug dainų mokyti ir čia nuolaidų nebuvo jokių. Tiesa, chorui vadovavo ir P. Sližys (bažnyčios vargonininkas), buvo toks pat reiklus, mylintis savo profesiją. Žinoma, kad ir kokie linksmi ar liūdni prisiminimai man išliko, noriu pasakyti, kad gimnazijoje dirbo labai atsidavę savo profesijai, išsilavinę mokytojai. Jie buvo miesto šviesuomenė, juos pažinojo, į juos lygiavosi. Susirinkę mes daugiausia iš kaimų, mokėmės iš jų elgesio, bendravimo, tvarkingumo, inteligencijos, kultūros, norėjome būti panašūs. Ir, ko gero, ne tiek svarbu, kiek žinių įgijome, mus auklėjo būti atsakingais, darbščiais, gerais, mylinčiais savo karštą žmonėmis.“

Ugdymo procesas vyko sklandžiai, gimnazijoje didėjo mokinių skaičius. Palidauskaitė teigia, jog nuo 1918–1940 m. klasių komplektų padaugėjo šešis kartus, tris kartus išaugo gimnazistų skaičius. Daugiau nei pusė mokytojų buvo baigę aukštuosius mokslus. 1939–1940 m.m. valstybė skyrė 38890 litų mokymo priemonėms įsigyti. Centriniam valstybės archyve rastas dokumentas – raštas iš Danijos karališkosios pasiuntinybės, įrodantis, kad gimnazija darė įspūdį ir užsienio svečiams.

„Mokykla – mūsų gimnazija man ir gyvenime, ir mintyse erdvi, šviesi šventovė. Mačiau, kada ją statė, laikiau gėlytę rankoje Vytauto gatvėje, kada Respublikos Prezidentas Antanas Smetona atvyko į jos atidarymą. Tačiau laikmetis, kada toje šventovėje mokėmės, buvo prasmirdęs paraku...“ – prisimena gimnazistas Albinas Purys.

Jūsų dėmesiui – gimnazijos muziejuje saugomas dokumentas „Ukmergės Valstybinės gimnazijos žinių apie mokinį lapas“, kuriame būsimo akademiko Z. Zinkevičiaus, 1939 m. stojusio mokytis į gimnaziją, nuotrauka, gyvenimo aprašymas, elgesio ir mokymosi pažymiai.

Ukmergės Valstybinė gimnazija
ŽINIŲ LAPAS 1

<i>Klausimai</i>		<i>Ratsukai</i>	
Mokinio vardas ir pavardė, gimimo data ir vieta.	<i>Albinas Purys, Ukmergės apskr.</i>		
A. Žinios apie mokinio tėvus			
1. Vardas ir pavardė	<i>Petras Zinkevičius.</i>		
2. Amžius.	<i>1898 m. gegužės 14 d. mirt. 1898 m. sausio 16 d.</i>		
3. Gyvenamoji vieta.	<i>Juodlaukis akm. Pakalnis d. Ukmergės apskr.</i>		
4. Verslas.	<i>Ukmergės</i>		
5. Turas.	<i>7, 25 ir žemės.</i>		
6. Jei teval mirė, tai kada?			
7. Kas globoja?			
8. Tėvų ir mokytojų šnekamoji kalba.	<i>Lietuvių</i>		
9. Klasių auklėtojo pastabos apie tėvus ir kitus šeimoms narius.			
B. Bendros žinios apie mokinį			
1. Tautybė, religija, pilietybė.	<i>Lietuvių, R. Katalikinis, Lietuvos</i>		
2. Kada mokinys įstojo į gimnaziją ir į kurią klasę?	<i>1939 m. rugpjūtį mirt. 1940 m.</i>		
3. Iš kurios mokyklos persikėlė ar iš egzaminų įstojo?	<i>Ukmergės pradžios m. l. m. l. m. l.</i>		
4. Kada mokinys įstojo į kurį persikėlė?			

	Elgesio ir mokymo metiniai pažymiai									
	1939/40	1940/41	1941/42	1942/43	1943/44	1944/45	1945/46	1946/47	1947/48	1948/49
Klasė	7									
Elgesys	5									
Religija	5									
Lietuvių k.	3									
Vokičių k.										
Prancūzų k.	5									
Anglų k.										
Lotynų k.										
Graikų k.										
Aritmetika										
Algebra	3									
Geometrija										
Trigonometrija										
Analit. geometr.										
Difer. skaičiuotė										
Istorija	5									
Visuomen. moksl.										
Filosofijos proped.										
Geografija	4									
Fizika										
Kosmografija										
Chemija										
Gamtos moksl.	3									
Higiena										
Paliūba	4									
Braišymas										
Muzika ir dainav.	3									
Dailyspauda										
Darbai	4									
Kūno kultūra										
Keliamas	4									
Palikamas										

Akademiko Z. Zinkevičiaus bendraklasis profesorius R. Baltrušis laikraštyje „Draugas“ prisimena: „Pirmąją mokslo metų dieną pirmaklasiai berniukai apsirėdę mėlynomis uniformomis (tokia buvo reformuotos gimnazijos uniforma; audinius jai audė Kauno „Drobės“ fabrikas), drobiniais marškiniais, tautinių juostelių kaklaraiščiais, mėlynomis su dviem juostelėmis aplink kepuraitėmis. Baigiamųjų klasių moksleiviai – abiturientai – nusiardydavo nuo kepuraitės vieną juostelę, kad skirtųsi nuo kitų. Gimnazijos kieme inspektoriaus mokytojo A. Bunikio (karo metais nukankinto sovietų NKVD) visa moksleivija buvo surikiuota ir, grojant I DLK Gedimino pulko orkestrui, plazdant trispalvei nužygiavome į Šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčią maldai. Šv. Mišias aukojo visų gerbiamas kunigas kapelionas Mačys. Jis mokslo metų pradžiai skirtą pamokslą pradėjo šiais žodžiais: „Šiandieną prie Lietuvos sienų sugriaudėjo patrankų šūviai... Prasidėjo karas (...).“ Nesupratom, kad visą gimnazijoje mokymosi laiką teks praleisti sprogstant bomboms, vaitojant kankinamiems ir žudomiems, dejuojant tremiamiems iš tėvų žemės, kad teks 50 metų vilkti sovietinį okupacijos jungą, kad gimnazijos sienose Vyčio, kryžiaus ir prezidento A. Smetonos bareljefai bus išdaužyti, trispalvė sutrypta, kad daugeliui gelbstintis nuo mirties teks bėgti iš Tėvynės, o likusiems patirti kalėjimus, Sibiro tremtį, rezistencijos kovas ir dar daug nesutalpinamų į žodžius baisybių išvysti. Ir pagaliau, kad iš 80 pirmaklasinių berniukų šioje gimnazijoje brandos atestatus gaus tik 18.“

Karo, pasipriešinimo metai, 1940–1953 m.

Pynėm tau lauro vainikus,
Bėrėm žiedus pirmutinius,
Keliai žydėjo lyg rasa –
Graži atrodei, Lietuva mana.

Žengė eilės begalinės,
Pilnos gatvės šalutinės,
Žmonės gyrė tėvynę savo
Ir šaukė už laisvę „Valio“.

O tu, Lietuva, karalaite,
Žydėjai lyg pirmoji žibutė
Prisiekiame už laisvę kovoti,
Mirti, bet vergais nebūti.

O kai suūžė didi audra,
Narsuoliai bėgo, pamiršę visa,
Tik prastas žmogus artojas
Neapleido tėvynės savos.

Mes priesaiką savo išlaikėm,
Tremtiniais, kalėjimu gyvenimą baigėm,
Kurie liko, dešinę prie kardo išties
Ir gelbės tėvynę iš mirties.

Albino Bilinkevičiaus-Balčio, gimnazijos absolvento, partizano eilėraštis „Mes neapleidom...“

Lietuva, po pirmojo pasaulinio karo tapusi nepriklausoma valstybe, iki 1940 metų pasiekė aukštą ekonominį lygį, sukūrė švietimo sistemą, išugdė tautinę inteligenciją, patriotiškai nusiteikusią kartą. Tačiau 1939 m. nacių Vokietijai su Sovietų sąjunga sudarius slaptus sandėrius, sovietinė Raudonoji armija 1940 m. birželio 15 d. okupavo Lietuvą. Nepriklausoma Lietuvos valstybė išbraukiama iš politinio žemėlapiu: naikinamos valstybinės institucijos. Prasideda sovietizacija – tautos naikinimas. Pagrindinis sovietų tikslas – palaužti tautos dvasią, ištrinti istorinę atmintį.

1940 m. birželio 24 d. panaikinamas Antano Smetonos gimnazijos vardas. Gimnazija nenutraukė savo veiklos, tačiau keitėsi: kone kasdien atsirasdavo vis naujų politinių nurodymų, įsakymų. Per pirmąją sovietų okupaciją buvo užtinkuoti Antano Smetonos bareljefai, klasių priešakinėse sienose bareljefiniai kryžiai, nutraukiamas tikybos dėstymas, iš gimnazijos pašalinami kunigai kapelionai, uždraudžiama malda prieš ir po pamokų.

1950 m. abiturientų laidos prisiminimuose randame: „Svetimai ir nejaukiai jautėmės pasikeitusiose klasėse. Vietoj kryžiaus ir Vyčio ant sienų kabėjo sovietinis herbas ir proletariato vadų portretai. Pamokos pradžioje neliko maldų. kažkaip keistai atrodė ir mokytojai, kurie dėstė „naujas“ temas – apie gerą gyvenimą tarybų Sąjungoje, beprasmią bažnyčios lankymą. Uždraudė giedoti valstybės himną, paskubomis mokė internacionalo, buvome suagituoti leisti klasės laikraščius. Juose apie šeškų papjautas vištas, užbaigtus javų kūlimo darbus, užšalusius tvenkinius ir kitas „aktualias“ naujienas rašėme.“ Gimnazistė Aldona Čekonytė-Nekrašienė prisimena: „1940 m. rudenį mokykla buvo reformuota: jau buvo ne 8, o 11 klasių. Buvo panaikintos tikybos pamokos, nebedėstoma lotynų kalba, įvestos konstitucijos, rusų kalbos, TSRS istorijos pamokos, kiti dalykai daugiau ar mažiau liko tie patys.“

LIETUVOS RESPUBLIKA
SVIETIMO MINISTERIJA

Ukmergės Yono Biliūno Valstybinė
Gimnazija

PAŽYMĖJIMAS

Siuo raštu pažymima, kad Karstenas-Marianas Tode,
evang.-liut. tikybos, gimęs 1926 metų gegužės mėnesio
14 dieną Ukmergės mieste

1938 metų rugsėjo mėnesio 1 dieną įstojo į Ukmergės
Yono Biliūno Valstybinės Gimnazijos pirmąją klasę,
būdama labai gerai elgesio, mokėsi joje ligi
1940 metų liepos mėnesio 29 dienos ir tą dieną išstojo iš josios.

Karstenas-Marianas Todes
mokėjimas pagrindinės
septynių klasių gimnazijos dviejų klasių kurso įvertintas šitaip:

1. Tikybos	_____
2. Lietuvių kalbos ir visuotinės literatūros	3 (patenkinamai)
3. Prancūzų kalbos	3 (patenkinamai)
4. _____ kalbos	_____
5. Lotynų kalbos	_____
6. Istorijos	4 (gerai)
7. Visuomenės mokslo	_____
8. Filosofijos pradmenų	_____

9. Geografijos	3 (patenkinamai)
10. Matematikos	3 (patenkinamai)
11. Biologijos	4 (gerai)
12. Chemijos	_____
13. Fizikos	4 (gerai)
14. Pošybos	5 (labai gerai)
15. Kūno kultūros	_____
16. Karinio parengimo	_____
17. Darbelių ir namų ruošos	3 (patenkinamai)
18. Muzikos ir dainavimo	_____
19. Choro	_____

Remdamasi šiais duomenimis ir „Vidurinių mokyklų įstatymo“ 40 str. 6 p.
ir 14 str. (Vyr. Žin. Nr. 541, eil. 3759), Ukmergės Yono
Biliūno Valstybinės Gimnazijos
Mokytojų Taryba pripažįsta Karsteną-Marianą Todes
išėjusiu pagrindinės septynių klasių gimnazijos dviejų
klasių kursą ir duoda jam šitą pažymėjimą.

Ukmergė, 1940 metų liepos mėnesio 29 diena

Nr. 31

J. Džobas
Direktorius

Mokytojų Tarybos
nariai

Julius Volynius
R. R. R.
K. K.
M. M.
M. M.

Mokytojų Tarybos Sekretorius

Bil. Nr.	Pavardė ir vardas	Specialybė ar einamos pareigos.	Pastabos
1	Grikenis Romualdas.....	Direktorius	
2	Štuopis Povilas.....	Inspektorius	
3	Aleksa Jonas.....	Istorij.mokyt.	
4	Antanaitis Saliamonas.....	Matemat. "	
5	Ašmonienė Ona.....	Namų ruošim	
6	Baraitė Vilhelmina.....	Rusų k.mokyt.Special.-vokiečių k.	
7	Baronaitė Basė.....	Geograf.mokyt.	
8.	Barkauskas Kazimieras.....	Rusų k. " Specialybė-pedagogika.	
9	Botyrius Julius.....	Vokiečių ir franc.k.mokyt. " vokiečių k.	
10	Bunikis Antanas.....	Matemat.mokyt.	
11	Gasiūnas Bronius.....	Lietuvių k. " Specialybė- lotynų k.	
12	Gecevičiūtė Sabina.....	Biologij.mok.	
13	Grajauskienė Kotryna.....	Prancuzy ir rusų k.mokyt.	
14	Jankevičienė Angelė.....	Darbėlių "	
15	Kalniūnas Anupras.....	Biologij.ir chemijos mok.	
16	Knezėnas Vincas.....	Muzikos mokyt.	
17	Kušaitis Jonas.....	Istorijos ir fizikos mokyt. Specialybė- istorija	
18	Kuodys Leonas.....	Lietuvių k."	
19	Masilūnaitė Elzė.....	Geografijos "	
20	Motiekaitis Jonas.....	Muzikos mokyt.	
21	Murauskas Pijus.....	Matemat. " Specialybė-lotynų k.	
22	Naujokaitis Pranas.....	Lietuvių "	
23	Namikas Antanas.....	Rusų k. "	
24	Pilvelytė Albina.....	Kūno kult."	
25	Pažiūra Vladas.....	Karin.pareng.	
26	Staniulaitienė Jadvyga.....	Istorij.mokyt.	
27	Styra Napoleonas.....	Matemat. "	
28	Švilpaitė Stasė.....	Vokiečių k."	
29	Strazdas Bronius.....	Lietuvių k."	
30	Taranda Antanas.....	Paišybos mok.	
31	Vitkauskas Stasys.....	Kūno kult."	
32	Vaitkevičiūtė Anastazija.....	Sekretorius	
33	Vagonytė Marija.....	Sąskaitinink.	
34	Balčiūnienė-Usonienė Antanina.....	Sargas	
35	Strazdas Stasys.....	Kurjeris	
36	Zicevičius Petras.....	Sargas	
37	Kisušas Jonas.....	Sargas	
38	Lukauskas Nikodemas.....	Sargas	
39	Želkovičius Eduardas.....	Kurikas	

E.Grikenis
Mokyklos Direktorius

Sekretorius

Kunigas A. Svarinskas 2004 m. rašytame laiške taip prisimena gimnazistiškas dienas: „Tada, per pirmąjį bolševikmetį, 7 b klasėje mokytoja aiškino apie Marksą ir Engelsą. Mokinukai laidė replikas. Po pamokų mokytoja Staniulaitienė pasiliko visus klasėje ir su ašaromis akyse kalbėjo: „Vaikai, mes žinome, kaip jūs mylite Tėvynę. Bet šitaip nedarykite, nes pražūsite...“

Gimnazistas R. Baltrušis prisimena: „Tuo metu atsiranda komjaunimo organizacija, kurioje buvo vos keli nariai, tačiau jų žodis būdavo lemiamas ir drebino Mokytojų tarybą. Tokie veiksmai neigiamai veikė moksleiviją. Kaupėsi nepasitenkinimas okupacine tvarka. Neilgai trukus neapykanta pasireiškė – piešimo mokytojo Tarandos tapytą Stalino portretą, kabėjusį gimnazijos salėje, mokinys supjaustė.“

Sovietų valdžia reikalavo, kad gimnazijos administracija nuolat teiktų įvairias ataskaitas apie mokytojus ir mokinius, jų nuotaikas. Centriniam archyve radome nemažai dokumentų, atspindinčių tą laikotarpį. Jūsų dėmesiui 1940-12-27 I vidurinės mokytojų ir techninio personalo tarnautojų sąrašas ir ataskaita apie gimnazijos veiklą.

L.T.S.R. Ukmergė, 1940 m. spalio m. 14 d.

Ukmergės I Vidurinė Mokykla

Nr. 625

Vidurinio Mokslo Departamento
Direktoriui.

Pildydamas departamento raštą iš š.m. rugėjo mėn. 20 d. Nr.26686 pranešu:

- 1) Mokykloje vyko darbas gana gerai; nuotaik moky ir mokinių tarpe patenkinama; pasiekta moksle gerų rezult.
- 2) Ypatingų įvykių nei su mokiniais nei su mokytoj nėra buvę. Tik pradžioje kai kuriose klasėse buvo mėginta organizuotai kalbėti maldą ir buvo pastebėtas mokinių antise mitiškas nusiteikimas. Tų įvykių priežastys – tėvų ir aplinkos įtaka. Tuojau buvo mokiniai išpėti ir jiems paaiškinta, kad tie nusiteikimai nesiderina su LTSR valstybine kryptimi.
- 3) Mokykloje buvo, pradėdant mokslo metus, iškilmas ir mitingas, kurie praėjo tvarkingai ir gražiai.
- 4) Mokinių susirgimai labai nežymūs. Jokių epideminių ligų nepastebėta.

/verst/

Palidauskaitė, naudodamasi centriniame archyve rastais dokumentais, gana išsamiai aprašė gimnazijos situaciją: „Dali mokyklos rūmų užėmė kariuomenė. Gimnazijos darbas buvo sutrikdytas. Mokiniais teko mokytis įvairiose miesto vietose: mokytojų seminarijoje (ankstesniuose gimnazijos rūmuose), senelių prieglaudoje (dabar Vaižganto gatvėje esantys mirusiųjų šarvojimo namai), amatų mokykloje (dabar verslo mokykla), klebonijoje, J. Basanavičiaus pradinėje mokykloje... Siūlome centriniame archyve rastą dokumentą – raštą švietimo departamentui apie susidariusią situaciją.

10

LIETUVOS RESPUBLIKOS
 UKMERGĖS APSKRITIS
 UKMERGĖS GIMNAZIJA
 m. 11 mėn. 17 d.
 Nr. 38

Švietimo Vadybos
 Vidur. ir Pedagog. Mokslo Departamen.
 D i r e k t o r i u i

L.Š.M. aplinkr. Nr. 1738

Pranešu Departamentui:

- 1/ Šiuo metu Ukmergės gimnazijai netrūksta mokytojų nė vienas dalykui,
- 2/ mokslo metu pradžioje priimta į gimnaziją 18 egzaminu ir su pažymėjimais iš kitų mokyklų/ 323 m., mokslo metu eisioje 4 12, iš viso 335 mok., išstojoje 102 mok., buvo pašalinta dėl neresningumo 51 mokinys,
- 3/ programos išeinamos beveik normaliai, mokinių darbų daugumoje klasių geras, tik kai kuriose vyresnėse berniukų klasėse – vidutinis ar net žemesnis kaip vidutinis,
- 4/ gimnazijos patalpos užimtos kariuomenės reikalams, dėlto gimnazija turėjo persitvarkyti net 5 kartus: a/ nuo spalio 20 d. iki lapkričio 7 d. – 1^a kl. amatų mokykloje, 9 kl. seminarijoje, 8 kl. Bažnyčios g-vė 19 nr. – dirbama dviem pamainomis; b/ nuo lapkričio 7 d. iki 1944 m. sausio 17 d. – 23 kl. gimnazijoje, 4 kl. Bažnyčios g. 19 nr. – dirbama 2 pamainomis; c/ nuo sausio 17 d. iki kovo 2 d. – 16 kl. Basanavičiaus pradžios mokykloje, 11 kl. Bažnyčios g. 19 nr. – dirbama trimis pamainomis; d/ nuo kovo 2 d. iki kovo 12 d. 9 kl. amatų mokykloje, 18 kl. Bažnyčios g. 19 nr. – dirbama keturiomis pamainomis; e/ nuo kovo 16 dienos 23 kl. – Bažnyčios g. 19 nr., 4 kl. klebonijoje – dirbama keturiomis pamainomis.

Gimnazijos Direktorius

Vertimo nuorasa. 60

Panevėžio Apygardos
 K O M I S A R A S
 0/1

Ponui
 UKMERGĖS APSKRITIES VIRŠININKUI

Kariuomenės tikslams šiuo pasirezdamas įstatymų nuostatais konfiskuoju Ukmergėje žemiau išvardintas mokyklas: Gimnaziją ir Basanavičiaus mokyklą, Basanavičiaus gatvėje.

Pavedu jas SS šeiminkui prie aukštesnio SS ir policijos Vado Rygoje, jo žinion.

Dėl ištuštintime abiejų minėtų mokyklų gausite iš SS ginklų šeiminko smulkesnių nurodymų.

Vertimas tikras: /Parašas/
 Vertėjas

UKMERGĖS APSKRITIES VIRŠININKAS. Ukmergė, 1943 m. rugpjūčio m. 30d.
 Nr. 2749 P.p. Ukmergės Gimnazijos Direktoriumi ir Pradžios Mokyklų Inspektoriumi

Kai kas tikėjo, kad sovietams pasitraukus iš Lietuvos, bus atkurta nepriklausoma valstybė, tačiau klydo – Lietuva tapo Ostlandu. Gimnazistas R. Baltrušis pasakoja: „Užtinkuotieji bareljefai, nukalus tinką, vėl sušvinta. Tačiau greitai pajuntame žiauriojo nacionalsocializmo rūšiavimą pagal žmonių rasę ir tautybę. Žūsta niekuo nekaltas bendraklasis žydas Dzingolis. Mums vietoj prancūzų, anglų bei rusų kalbų tenka mokytis tik vokiečių kalbą.“ 1941 m. absolventas Š. Karliandeikas prisimena: „Tuoj po gimnazijos baigimo prasidėjo karas ir net nespėjau gauti gimnazijos baigimo atestato. Labai sunku rašyti apie išgyvenimus karo metais. Kiek daug žiaurumo! Hitlerininkai sušaudė visą mano šeimą – motiną, tėvą, seserį, brolių ir visus gimnainčius. Ir tik todėl, kad jie visi buvo žydai“. Taigi vienus okupantus pakeitė kiti.

Nacių okupantai užėmė ir gimnaziją, buvo liepta išsikraustyti su visu inventoriumi. Pateikiame archyve rastą dokumentą.

Ukmergės gimnazijos

(Mokyklos pavadinimas)

1942 - 43 MOKSLO METŲ APYSKAITA

Blanko surašomi du egzemplioriai, kurių vienas paliekamas mokyklos bylose, o antras, ne vėliau kaip per 10 dienų mokslui pasibaigus, siunčiamas Švietimo Vadybos Statistikos Skyriui.

1. Mokyklos adresas: Ukmergės miestas, Basanavičių g., Nr., tel. Nr. 96
2. Mokykloje mokslas pradėtas 1942 m. rugs. mėn. 21 d., baigtas 1943 m. liep. mėn. 9 d.
3. Kiek dienų per mokslo metus mokykla faktiškai dirbo (mokslo dienų skaičius) 186
4. Mokinių sudėties kitėjimas per 1942 - 43 mokslo metus.

Klasės (kursai)	Klasių skaičius		Mokinių skaičius mokslo metų pradžioje	Per mokslo metus		Mokinių skaičius mokslo metų pabaigoje	Mokymo rezultatai					
	Mokslo metų pradžioje	Mokslo metų pabaigoje		Naujai priimta	Išstojo		Baigusių mokyklą mokinių skaičius	Perkeltų i aukštes- nes klases mokinių skaičius	Paliktų toje pačioje klasėje ant- arba jų da- lis atidėta rudenį, skaičius	Mokinių, kuriems egzaminai arba jų da- lis atidėta rudenį, skaičius	Mokinių, pašalintų iš mokyklos m. m. pabai- goj., skaičius	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
I	2	2	111	-	7	104	-	92	11	-	1	
II	4	4	187	1	3	179	-	125	1	-	3	
III	4	4	177	-	11	166	-	149	14	-	3	
IV	6	6	286	-	23	263	-	178	36	31	18	
V	4	4	175	1	14	162	-	147	9	-	6	
VI	3	3	142	-	11	131	-	122	9	-	-	
VII	2	2	93	-	14	79	-	77	-	-	2	
VIII	2	2	56	1	6	51	46	-	-	5	-	
Iš viso	27	27	1221	3	89	1135	46	940	80	36	33	
Iš jų: berniukų			529	1	54	476	23	386	34	15	18	
mergaičių			692	2	35	659	23	554	46	21	15	

PASTABA: 4 skiltyje įrašomas mokinių skaičius, parodytas Švietimo Vadybos Statistikos Skyriui duotose statistikos žiniuose mokslo metų pradžioje.
12 skiltyje įrašomas mokinių skaičius neįskaitant 6 skilt. parodytą skaičių.

Pirmąjį gimnazijos aukštą naciai pavertė arklidėmis, antrajame aukšte gyveno kareiviai, o trečiame aukšte įsikūrė vokiečių kariuomenės štabas. Vėl nauji reikalavimai gimnazijai, naujos ataskaitos. Jūsų dėmesiui centriniame archyve rastas dokumentas – 1942–1943 m.m. pateikta „ApySKAITA“.

1940–1946 m. laidos abiturientai savo prisiminimuose pasakoja, kad mokytiis teko keturiomis pamainomis. Pamoka truko 25 minutes, pertraukos – po 5 minutes. Pamokos prasidėdavo 6 val. ryto, baigdavosi apie 23 val. Tuo laikotarpiu dirbęs direktoriaus pavaduotoju R. Stankūnas prisimena: „Mokinių buvo daug, oficialių klasių 36, dvi klases slaptai išlaikė mokinių tėvų komitetas. Mokytojų buvo apie 50.“ Karo laikotarpio gimnazistas Algirdas Vaitkūnas prisimena: „Labai trūko vadovėlių. Juos skolindavomės ir pamainomis iš jų mokėmės. Todėl kai kuriuos dalykus mokytojai dėstė iš savo užrašų, o mes turėjome užsirašyti. Bet jaunatviškas ryžtas, noras mokytiis, o, kita vertus, ir mokytojų atkaklumas, pasišventimas mus mokyti padėjo nugalėti kliūtis.

Su pagarba prisimename istorijos mokytoją Joną Aleksą, stebinusį erudicija, išprusimu, rusų k. dėsčiusį klasės auklėtoją Stasį Baltrušį, ezopine kalba mokiusį mylėti tėvynę, prisiimti atsakomybę už jos likimą, kapelioną Edvardą Simašką – baigusį Ukmergės gimnaziją, Kauno kunigų seminariją, VDU, mokiusį ištikimybės tikėjimui, doros, po karo sovietų ištremtą į šiaurės Uralą, muzikos mokytojus Joną Motiekaitį ir Praną Sližį – savo pavyzdžiu ugdžiusius tarpusavio pagarbą ir supratimą, klasikinio meno pajautimą, vėliau tapusius garsiais Lietuvos chorinio meno pedagogais, dirigentais, dailės mokytoją Igną Piščiką – baigusį mokslus Kaune, vėliau Paryžiuje, išmokiusį suprasti dailės kūrinių grožį, išugdžiusį estetinį pajautimą, po karo sovietų ištremtą į Rusijos gilumą, lietuvių kalbos mokytojus Bronių Strazdą, Petrą Čiurlį, Rapolą Stankūną, Praną Steponavičių, matematiką Pažerą, mokytojus T. Žalį, N. Styrą, A. Kalniūną, A. Pilvelytę, C. Jakaitį, S. Vitkauską – daugelio mokytojų pavardės nugrimzdo užmarštin, tačiau jų indėlis ugdant karo metų kartos vertybes milžiniškas.“ 1943 m. spalio 18 d. gimnaziją ir pradžios mokyklą pasiekė Ukmergės komendanto raštas, įsakantis abi mokyklas iškraustyti. Centriniam archyve rastas dokumentas, kuriame prašoma leisti naudotis pastatais, tačiau į prašymą nebuvo atsižvelgta.

61

GYMNAZIUM UKMERGĖ
UKMERGĖS GIMNAZIJA
Švietimo Vadybos
Vidurinio ir Pedagoginio Mokslo
Departamento Direktoriumi
1943 m. VIII mėn. 18 d.
Nr. 310
Slunčiu lietuvišką ir vokišką, rasto nuorašą, kuriuo pranešama, kad Ukmergės gimnazija ir Basanavičiaus vardo pradžios mokykla paimama kariuomenės reikalams ir prašau Švietimo Vadybą daryti galimų žygių, kad patalpos iš gimnazijos nebūtų atimtos.
Priedas: 2 egzempl.
Gimnazijos Direktorius

Palidauskaitė remdamasi archyviniais dokumentais teigia, kad nepaisant sunkių mokymosi sąlygų, gimnazijoje vyko ir popamokinė veikla. Aktyviai veikė mokytojo P. Čiurlio vadovaujamas literatų būrelis, mokytojas R. Šaltenis vadovavo scenos mėgėjų, mokytojas B. Strazdas – tautosakininkų, mokytojas R. Stankūnas – žodžių rinkėjų būreliams. Tačiau vokiečių svarbiausias mokyklos uždavinys – ugdyti fiziškai užgrūdintą, valingą, drausmingą ir pareigingą žmogų, kokio labiausiai reikėjo III Reichui. Tad gimnazijoje atsirado daug fizinės parengties būrelių. Pasak Palidauskaitės, 1943 m. veikė šie būreliai: berniukų ir mergaičių fizinio lavinimo, žaidimo kamuoliu sekcija, meninės mankštos ir lengvosios atletikos, keliavimo ir ekskursijų, aviamodelizmo, šachmatininkų ir šaškių, tautinių šokių, slidinėjimo ir vandens sporto būreliai. Valdžios įsakymu labiau rūpintis mokinių drausme ir švaros palaikymu klasėse. Kartą per savaitę gimnazistai, auklėtojų prižiūrimi, turėjo išvalyti savo klasę. Be to, vyresni nei 15 metų mokiniai turėjo atlikti darbo prievolę – dirbti žemės ūkio darbus. Už tai gaudavo pavalgyti ir darbo drabužius. Palidauskaitė pateikia tokius duomenis: 1943 m. darbo prievolę atliko 134 gimnazistai. Vokiečių vyresnybės nurodymu, gimnazistai rinko popierių, kaulus, skudurus, gumą, vaistažoles. Rankraštyje „Mes – išdraskyto lizdo paukščiai“ (1946–2006) prisimenama, kad „1942 m. į Ukmergę atvyko kažkoks vokiečių pianistas koncertuoti vokiečių kariams. Vokiečiai pranešė gimnazijos muzikos mokytojams Jonui Motiekaičiui ir Pranui Sližiui, kad jiems leidžiama atvykti su vyresniųjų klasių mokiniais pasiklausyti koncerto. Koncerto dieną mes, visi mokinukai, apsirengę uniforminiais rūbeliais, išsirikiavę po du atėjome į mūsų šventovę – okupuotą gimnaziją. Takas, kuriuoėjome, buvo saugomas vokiečių kareivių. Salėje mums buvo paskirtos vietos. Pasirodė drausmingais mokiniais. Tad muzikos mokytojai, pasikalbėję su gimnazijos direktoriumi, išdrįso kreiptis į komendantą, kad leistų gimnazijos chorui pasirodyti Ukmergės visuomenei.“ Centriniam valstybės archyve išliko direktoriaus pasirašytas prašymas.

19.

GYMNASIUM UKMERGĖ
UKMERGĖS GIMNAZIJA
1942 m. IV mėn. 1 d.
Nr. 205

An Den Herrn Gebietskommissar zu
Panevėžys

Durch den Herrn Kreisschef des
Kreises Ukmerge

Bitte höflichst Den Herrn Gebietskommissar erlauben zu we-
llen, dem Gymnasium zu Ukmergė am 25. April dieses Jahres der
Bevölkerung von Ukmergė einen öffentlichen Konzert zu veranstan-
ten.

Programm.

1. Gymnasiumchor,
2. Volkstänze,
3. Deklamationen.

Das Programm wird von Schülern des Gymnasiums ^{unter} Aufsicht von
Lehrern ausgeführt.

Al. Daujokaitė
Gymnasiumsleiterin

Panevėžio Apygardos Ponui
K o m i s a r u i

Per Ukmerges Apskritis Viršininką.

Maleniai prašome Poną Komisarą leisti Ukmergės gimnazijai
šių metų balandžio mėn. 25 dieną suruošti Ukmergės visuomenei
viešą koncertą.

Programoje: gimnazijos choras, liaudies šokiai, deklamaci-
jos. Programą atlieka gimnazijos mokiniai, mokytojų vadovauja-
mi.

Al. Daujokaitė
Gimnazijos Direktorius

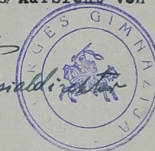
K. Gailpaitė
Sekretorius

genehmigt

I. V. : *R. Šaltenis*

Ponewesch, den 8.4.1942.

GAUTA 1
1942 m. IV mėn. 1 d.
Reg. Nr. 303 Pr. 1 lp.

Gimnazistai prisimena: „taigi dalyvaujant gimnazijos vadovybei, mokytojams, gimnazistams, tėveliams, buvo sudainuota daug S. Šimkaus, kitų autorių harmonizuotų dainų, liaudies dainų, sutartinių. Koncertas buvo įspūdingas. Po koncerto buvome sargybos išlydėti namo. Buvo ir linksma, ir skaudu. Vyko antrasis pasaulinis karas.“

1942-06-09 laikraštyje „Į laisvę“ buvo publikuotas F. Mažinto straipsnis „Ukmergėje kuriamas teatras“: „Vietos entuziastų būrelis su miesto burmistru S. Martinaičiu, kunigu Petrelevičium, inspektoriumi Žemaitaičiu, dailininku Tarabilda ir kitais priešaky užsimojo suburti savąjį Ukmergės teatrą. Ir štai birželio mėn. 2 d. gimnazijos salėje pirmasis Ukmergės miesto teatro spektaklis. Vaidinama P. Vaičiūno 4 veiksmų pjesė „Tėviškės pastogėje“. Vaidino ir tarnautojai, ir mokiniai, ir kunigai, ir dailininkai, ir mokytojai, pradžios mokyklos inspektoriai, ir darbininkai. (...) Po spektaklio aktoriai susilaukė ilgų katučių ir gėlių.“

Nacistinei kariuomenei pralaimint mūšius Rusijos frontuose vokiečiai pradėjo raginti lietuvius stoti į kariuomenę. Centriniam valstybės archyve yra likęs dokumentas, kuriame rašoma, kad „moksleiviai 1923, 1924, 1925 gimimo, o taip pat savanoriai abiturientai turi stoti į Reicho darbo tarnybą. 1943 m. gegužės 26 d. bus vykdomas surašymas.“ Deja, savanorių neatsirado. Vyresniųjų klasių mokiniai ėmė slapstyti.

Gimnazistas R. Baltrušis rašo: „1944-ųjų pavasarį mums esant 7b klasėje Lietuvos generolas P. Plechavičius ima kviešti savanorius į kuriamą Lietuvos rinktinę. Faktiškai buvo galvojama vėliau tą rinktinę paversti Lietuvos kariuomene, kuri galėtų ginklu ginti Lietuvos nepriklausomybę. Beveik pusė klasės vaikinų paliko mokslą ir įstojo į Lietuvos Rinktinę. Likusieji užbaigėme tuos mokslo metus, bet visiems kėlė baimę vis artėjančio fronto garsai. Ką daryti? Pasilikti tėvynėje ar trauktis į Vakarų Europos šalis, tikint Atlanto chartijos idėjomis!“

1946 m. laidos abiturientės prisimena: „Daugelis mūsų berniukų stoja į generolo Plechavičiaus armiją. Tai labai liūdno dienos. Jiems teks kovoti su ginklu rankoje, o jie atrodo tokie jauni... Karas anksčiau subrandino mokinius. Mes – karo vaikai. Mergaitės triūsia, ruošia išleistuves. Atsisveikiname... Sunku buvo žiūrėti, kaip Vladas atsisveikina su broliu Vaclovu. Visi verkėme. Nė vienas nežinojome, kas su mumis atsitiks rytoj – juk buvo karas. Tačiau po trijų mėnesių, gegužės 15 dieną, tie daliniai buvo išformuoti, ir mūsų vaikinai grįžo namo. Grįžo visi. Dar visi...“

Netrukus vokiečiai turėjo pasitraukti iš Ukmergės. Bėgdami jie sprogdino svarbesnius objektus, didesnius miesto pastatus, įmones. Buvo nuspręsta susprogdinti gimnazijos pastatą, tačiau nespėjo pasirengti – tik padegė. Degė abi gimnazijos salės, kelios klasės. Visai sudegė pastato stogas, liko tik aprūkusios sienos ir grindys. Liepos 24 d. Ukmergėje jau šeimininkavo sovietų kariuomenė. Iš kilo problema – kaip kuo skubiau parengti gimnaziją darbui. Palidauškaitė teigia, kad į darbą įsijungė ir mokytojai, ir gimnazistai, ir tėvai. Miesto valdžia paskyrė tinkuotojų brigadą, kuri per 20 dienų sutvarkė gimnazijos sienas. „Reikėjo skardos stogui dengti, jos niekur nebuvo galima gauti pirkti. Teko paties moksleiviams rinkti visur išmėtytus skardos gabaliukus. Paskubomis uždengtas stogas buvo vienu lopų (margas kaip genys). Vinių taip pat neįmanoma gauti. Mokiniai rinko juos iš nuodėgulių virtusių gegnių ir parsinešę namo tiesino. Kiti patys gamino – sukarpydavo telegrafo ar telefono laidus į mažas dalis ir darydavo vinis vieną galą nusmailindami.“ 1940–1946 m. laidos gimnazistai pasakoja: „Pakviesti mokytojų, rinkomės dirbti. Valėme teritoriją, rinkome ir nuo stogo žemyn nešėme nuodėgulus. Raginti nereikėjo – darbus rinkomės patys. Tėvai dirbo sudėtingesnius darbus: dengė stogą, gamino langų rėmus sudegusioms klasėms, klojo grindis klasėse ir salėse. Stogo dengimui vadovavo J. Daraškevičius. Dirbome daug, neretai ir alkani, tačiau tos švytinčios gimnazijos, deja, neatstatėme. Ji liko pilka, su išdegusių langų atšvaitais.“

Spalio 2 dieną prasidėjo mokslo metai. Mokytojas A. Taškūnas prisimena, kad visi susirinko į pirmojo aukšto vestibulį ir koridorius. „Direktorius P. Čiurlys, atsistojęs ant taburetės, atidarė mokslo metus. Jo žodžiuose skambėjo perspektyvinis darbo planas. Visi mokiniai buvo rimtai nusiteikę, neišdykavo, nesišnabždėjo. Po skambučio visi išsiskirstė į klases. Taip prasidėjo pirmieji pokario mokslo metai.“ Nuotraukoje – 1944 m. mokykloje dirbę mokytojai iš kairės į dešinę: Murauskas (dėstė lotynų k.), P. Steponavičius (dėstė lietuvių k.), Pilvelytė (fizinio lavinimo mokytoja), N. Styra (dėstė fiziką), Zalys (dėstė vokiečių k.).

1944-10-02 apskrities švietimo skyriaus vedėjo įsakymu gimnazijos patalpose buvo sudarytos dvi gimnazijos: berniukų ir mergaičių – kaip atskiri vienetai. Paskirti ir atskiri direktoriai (berniukų gimnazijos direktorius S. Vitkauskas, mergaičių gimnazijos – V. Butkus), dėstantys mokytojai. Mergaitės mokėsi rytinėje pamainoje, o berniukai – po pietų iki 1951 m. Nors berniukai ir mergaitės mokytis atskirai, tačiau renginiai, koncertai buvo organizuojami bendrai. Išlikusi nuotrauka – direktorė A. Pilvelytė su šokėjais.

Bet kad tik tokios bėdos būtų buvusios... Pokario laikas mūsų amžiaus mokiniams darėsi sudėtingas: žemę drebino ilgi ešalonai, riedantys į Rytus. Juose buvo ir mūsų klasės draugai. Kai kam iš berniukų teko palikti mokyklos suolą, imti į rankas ginklą.“

1940–1946 m. laidos gimnazistai prisimena: „Mokslo metus pradėjome pavėluotai. Klasės langai jau buvo įstiklinti, bet salėse dar ilgokai buvo šalta – jų langai buvo dar be stiklų. Toje šaltoje salėje vykdavo ir mūsų choro repeticijos. Buvo šalta, tačiau mūsų dirigentas mokytojas J. Motiekaitis turėjo dainą sušilimui. Tai buvo „Šaltyšius“. Ir diriguodavo jis šią dainą tokiu pasiutusiu tempu, kad bergint sušildavome. Ir klasėse dažnai būdavome su paltais.